

Kroniek

Kasteleins tegenover de kerk in Erica (deel 5 - slot)

'Fosmeul' in Emmen

100 Jaar geleden

De aantekeningen van Israël Jakobs (1940-1942)

*'Een goed adres'. Onderduikadressen voor joden
in Zuidoost-Drenthe*

Smeltwaterdalen

In het begin van de laatste ijstijd, omstreeks 120.000 jaar geleden, stroomden ieder voorjaar grote hoeveelheden smeltwater naar de lager gelegen gebieden ten oosten en ten westen van de Hondsrug. Daarbij werd de ondergrond van dekzand en keileem waaruit de rug is opgebouwd, op sommige plaatsen uitgesleten. Zo ontstonden talrijke ‘smeltwaterdalen, onder andere direct ten oosten van de huidige spoorlijn in Emmen. Hier stond van ca. 1750 tot 1850 een ‘fosmeul’ (bladzijden 13-19). Anno 2019 is het smeltwaterdal Kampervenen tussen Weerdinge en Valthe in het landschap goed te zien (zie foto boven). Bij het smeltwaterdal Kampervenen zijn eveneens ‘waterpoelen’ te vinden (foto’s voor- en achterzijde). Bij zo’n waterpoel moet in de 18de eeuw ten oosten van Emmen de ‘fosmeul’ zijn gebouwd.

<i>Redactie</i>	Smeltwaterdalen	ii
<i>Piet Naber</i>	Redactioneel	1
Artikelen		
<i>Henk Sijbom</i>	Kasteleins tegenover de kerk in Erica (deel 5 - slot)	5
<i>Redactie</i>	Wie weet meer?	10
<i>Piet Naber</i>	Reactie op ‘Wie weet meer?’ (Cornelis Lubach en Jantina Schipper)	11
<i>Gerben Dijkstra en Henk Vos</i>	‘Fosmeul’ in Emmen	13
<i>Piet Naber</i>	100 Jaar geleden	20
<i>Sis Hoek-Beugeling</i>	De aantekeningen van Israël Jakobs (31-10-1940 - 16-08-1942)	25
<i>Redactie</i>	‘Een goed adres’. Onderduikadressen voor joden in Zuidoost-Drenthe	28
Bijdragen bestuur		
<i>Henk Jeurink</i>	Verenigingsnieuws	2
<i>Henk Jeurink</i>	Algemene Ledenvergadering	3
<i>Rieka Wilken, Henk Jeurink,</i>		
<i>Henk Lanting en Wim Visscher</i>	Busexcursie 2019. ‘Beleef de Twentse samenleving’	3

Voorbehoud auteursrechten foto’s

Bij het plaatsen van foto’s in dit blad vraagt de redactie toestemming aan de leveranciers van de foto’s. Bij foto’s uit het verleden is vaak niet meer te achterhalen wie deze hebben gemaakt. Bent u rechthebbende van een door ons gepubliceerde foto of afbeelding en hebben wij dit niet vermeld, verzoeken wij u contact met ons op te nemen, zodat wij in de eerstvolgende uitgave deze omissie kunnen rechtzetten.

Bestuur

P.M. Kraan, voorzitter, De Hietbrink 46, 7824 XT Emmen, 0591-685530, P.Kraan@emmen.nl.
H. Jeurink, secretaris, Laan van het Kwekebos 229, 7823 KE Emmen, 0591-626728, henk.jeurink@ziggo.nl.
A.H.J. Reuvekamp, penningmeester, Achter de Smidse 1, 7812 AR Emmen, 0591-633858, ton.reuvekamp@home.nl
M. Nicolai, public relations, Houtweg 180, 7823 PK Emmen, 06-25555188.
Gré Tiben-Tolner, Hoofd kanaal o.z. 13, 7881 VR Emmer-Compascuum, 0591-351805, gretiben@hotmail.com.
Albert Oost, Amsterdamseveldlaan 1, 7887 VD Erica, 0591-301495, aoost3@kpnplanet.nl.
Geert Schutrups, Parklaan 7, 7822 EA Emmen, 06-55122978, parklaan7@home.nl.
Binnen het nieuwe bestuur heeft nog geen taakverdeling plaatsgevonden. In de volgende *Kroniek* wordt dat rechtgezet.

Redactie

P. Naber, redactiesecretariaat, Sierduif 32, 7827 NJ Emmen, 0591-633942.
Gelieve kopij te zenden aan:
p/a P. Naber, redactiesecretariaat, Sierduif 32, 7827 NJ Emmen: p.a.naber@home.nl.

Lid worden van de

Historische Vereniging Zuidoost-Drenthe?

Het lidmaatschap bedraagt € 18,00 en voor huisgenoten € 5,00 extra. Geef uw naam, adres, postcode en woonplaats en telefoonnummer per post of per e-mail op bij: H. Jeurink, secretaris, Laan van het Kwekebos 229, 7823 KE Emmen, 0591-626728, henk.jeurink@ziggo.nl.

Het lidmaatschap wordt automatisch verlengd, tenzij het lidmaatschap voor 1 december van het lopende verenigingsjaar schriftelijk wordt opgezegd bij de secretaris.

In verband met kostenbeheersing verwachten we van de leden dat zij hun contributie voor of in de eerste twee maanden van het nieuwe verenigingsjaar onder vermelding van het contributiejaar overmaken op rekeningnummer NL78 RABO 0104 4688 15 van de Historische Vereniging Zuidoost-Drenthe. Bij ruim 400 leden wordt de contributie in de maand februari van het lopende verenigingsjaar per incasso van hun rekening afgeschreven.

Bankrelatie

Rekeningnummer NL78 RABO 0104 4688 15, Historische Vereniging Zuidoost-Drenthe, Achter de Smidse 1, 7812 AR Emmen.

Redactioneel.

In deze aflevering van de *Kroniek* het vijfde en laatste deel van de reeks 'Kasteleins tegenover de kerk in Erica' over de uitgebreide geschiedenis van het voormalige hotel Brinker/Hofhuis. Misschien zijn er lezers die een soortgelijke beschrijving van een gebouw met eventueel bewonersgeschiedenis kunnen aanleveren ter publicatie. De redactie kreeg op de oproep bij de foto in de rubriek 'Wie weet meer' een reactie van Cor Westerhof, een achterkleinzoon van het afgebeelde echtpaar Lubach-Schippers. Hij leverde daarbij gelijk een kwartierstaat (stamboom) in van genoemd echtpaar waarin veel informatie stond. In deze *Kroniek* zit ook weer een nieuwe oproep.

Ten oosten van Emmen stond tot ongeveer 1850 een zogenaamde volmolen of voldersmolen, ook wel 'fosmeul' genoemd. Deze molen werd gebruikt om wol te 'vullen'. Omdat de molen wel op de Hottingerkaart van 1792 staat, maar de precieze locatie niet bekend was, hebben Gerben Dijkstra en Henk Vos daar onderzoek naar gedaan en er een artikel over geschreven.

Sis Hoek-Beugeling schrijft over de presentatie eind april/mei van het boek *De aantekeningen van Israël Jakobs*. Israël Jakobs werkte tot 1940 als ambtenaar bij de gemeente Emmen en hij schreef van oktober 1940 tot augustus 1942 in een schrift gebeurtenissen op. De in maart vorig jaar overleden mederedacteur van de *Kroniek*, Marcel Bulte, was van plan om meer onderzoek te doen naar de in deze aantekeningen genoemde (299) personen en als resultaat over de aantekeningen en het onderzoek een boek te schrijven. Vanwege zijn gezondheid kon hij dit niet afronden, maar eind 2017 werd een voorpresentatie van het te verschijnen boek uitgereikt aan wethouder Robert Kleine en nam Gerben Dijkstra het onderzoek over.

Verder wijs ik u op de mededelingen van het bestuur, waaronder de aankondiging van de algemene ledenvergadering en de jaarlijkse excursie in mei a.s. Deze gaat dit jaar naar Twente. Op pagina 3 en 4 kunt u er alles over lezen. En op pagina 28 een verzoek van de redactie betreffende onderduikadressen voor (of van) joden tijdens de oorlog.

Verenigingsnieuws

Zaterdag 19 januari 2019

Ruim veertig mensen hebben genoten van de inleidingen van Els van Gerwen en Marchien Brons tijdens ons eerste Historisch Café over het bibliotheekwezen in de gemeente Emmen. Het was gezellig, maar ook zeer informatief. Alles kwam aan bod. Boeken die besmet waren geraakt, verdwenen volgens Els in een speciale kist. Van deze boeken werd meestal nooit meer iets vernomen. Het uitleenen van boeken is tegenwoordig geautomatiseerd. Vroeger gebeurde dat met een ingenieus kaartjesstelsel. Het hoofd van de bibliotheek bepaalde in zijn eentje welke nieuwe boeken er in de collectie werden opgenomen. Thans gebeurt dat provinciaal door een commissie. Het was een secuur en soms ook een beetje saai werk. Maar daar stond het contact met echte boekenwormen tegenover en dat vergoedde veel. Marchien was kort en duidelijk. De bibliotheek zal nog vele jaren een prominente plaats in onze maatschappij innemen. Het was een leerzame en gezellige middag.

Zaterdag 6 april 2019

‘Historische variatie op locatie’

Met deze titel willen we een nieuwe loot van onze vereniging introduceren. In onze regio zijn op tal van locaties bestaande, maar ook nieuwe historische gebeurtenissen tot wasdom gekomen. Zo is in de vestingstad Coevorden in de voormalige synagoge het ‘Joods museum en Verhalencentrum’ gevestigd. Dit gebouw is met zijn leraarswoning uniek in Drenthe en stamt uit 1879. Het museum en verhalencentrum draagt op een dynamische en moderne manier kennis over op alle terreinen van het joodse leven, van het geloof, gewoonten en gebruiken, tot aan de feest- en hoogtijdagen toe. Daarnaast worden verhalen verteld van ‘gewone’ joodse mensen die zich vanaf de zeventiende eeuw in Drenthe en de Duitse grensstreek hebben gevestigd en waarvan bijna niemand de Tweede Wereldoorlog heeft overleefd.

Het museum is te vinden aan de Kerkstraat 36 in

Coevorden. Langs de Spoorsingel en bij de Action aan de Spoorhavenstraat is voldoende parkeergelegenheid. Vanaf 13.45 uur zijn we hier welkom. De lezing door Dirkje Mulder-Boers over de Joden in Drenthe en in het bijzonder in Coevorden en Emmen begint 14.00 uur. Na de pauze met koffie of thee krijgen we een rondleiding door het complex. De kosten zijn voor rekening van de HV Zuidoost-Drenthe. Tot en met woensdag 3 april 2019 kunt u zich opgeven bij ons bestuurslid Geert Schuttrups (telefoon 0591-615168 of 06-55122978 - parklaan7@home.nl) U dient hier op eigen gelegenheid heen te rijden. Ook met het OV is het museum goed te bereiken. In overleg met Geert is eventueel meerijden te regelen.

Maandag 15 april 2019

De Algemene Ledenvergadering (ALV) van de HV Zuidoost-Drenthe wordt gehouden op maandag 15 april in het ‘Wijkcentrum Angelslo’. De zaal is vanaf 19.00 uur open. De vergadering begint om 19.30 uur. De agenda treft u verderop in deze *Kroniek* aan. Na de pauze wordt door ‘t Aol Volk zijn kledingshow opgevoerd.

Woensdag 8 en 15 mei 2019

De busexcursies in 2019 hebben als motto “Beleef de Twentse Samenleving”. Het programma is in een apart artikel in deze *Kroniek* beschreven. In verband met het bezoek aan de Synagoge van Enschede gaan we dit jaar op de woensdagen 8 en 15 mei op excursie. Houdt u daar rekening mee.

Algemeen

Uw *Kroniek* wordt in 2019 op route gezet op 13 maart; 12 juni; 28 augustus en 11 december. Voor het eind van die weken ligt er een exemplaar bij u in de bus.

De Open Monumentendagen (OMD) met als thema ‘Plekken van Plezier’ vinden in het weekend van 14-15 september plaats.

Algemene Ledenvergadering

U wordt van harte uitgenodigd voor onze Algemene Ledenvergadering (ALV) op maandag 15 april 2019. Dit jaar wordt de ALV gehouden in 'Wijkcentrum Angelslo' (voorheen De Marke), Statenweg 107, (7824 CW) in de woonwijk Angelslo. De vergadering begint om 19.30 uur (zaal open 19.00 uur). De vergadering zelf duurt van 19.30-20.30 uur.

AGENDA

1. Welkomstwoord en opening door voorzitter Peter Kraan.
2. Notulen jaarvergadering 30 april 2018.
3. Jaarverslag 2018 en verantwoording.
4. Financieel beleid en verantwoording:
 - a. rekening 2018;
 - b. verslag kascommissie bestaande uit Albert Schonewille en Sis Hoek-Beugeling (reserve Klaas Netten);
 - c. begroting 2019;
 - d. vaststelling contributie 2019.
5. Verkiezing leden bestuur:

Aftredend is Ton Reuvekamp. Ton heeft aangegeven niet meer herkiesbaar te zijn. Volgens het rooster van aftreden ontstaat er dan één vacature, waarvoor tenminste één nieuw bestuurslid moet worden gekandideerd. Om te voorkomen dat het bestuur grotendeels uit mannen blijft bestaan, vragen we u uitdrukkelijk om met voorrang vrouwen te kandideren. Kandidaatstelling staat tot een kwartier voor de opening van de ALV open.
6. Verkiezing leden kascommissie (Albert Schonewille aftredend).
7. Rondvraag.
8. Sluiting.

Na pauze wordt door leden van onze zustervereniging 't Aol' Volk hun kledingshow opgevoerd. Deze geste hebben we als cadeau ontvangen tijdens ons vijfentwintig jarig bestaan in 2017. Een reden te meer om dit jaar onze ALV met uw bezoek te vereren. Als vereniging zijn we 't Aol' Volk zeer erkentelijk voor dit mooie gebaar.

De stukken voor de jaarvergadering zijn vanaf 8 april 2019 bij de secretaris (Henk Jeurink, Laan van het Kwekebos 229, 7823 KE Emmen, 0591-626728, henk.jeurink@ziggo.nl) op te vragen. We rekenen op een grote opkomst. Het belooft een mooie bijeenkomst te worden. Maar denk ook eens positief mee over de bezetting van uw bestuur.

*door Rieka Wilken, Henk Jeurink,
Henk Lanting en Wim Visscher*

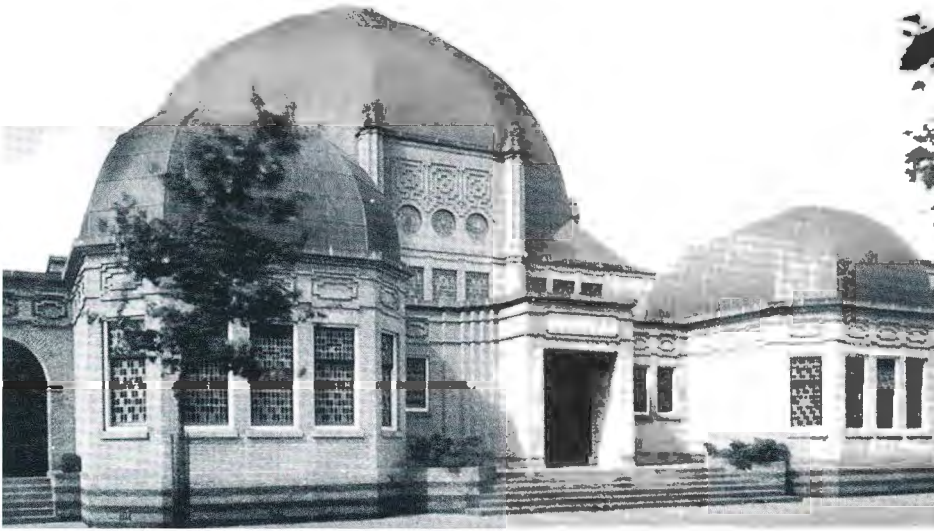
Busexcursies 2019

'Beleef de Twentse Samenleving'

Woensdag 8 en 15 mei 2019

Dit jaar gaan we in verband met een bezoek aan de Synagoge van Enschede op woensdag op excursie. Op zaterdag vindt in deze kerk de eredienst plaats en wordt de Synagoge op de sabbat niet vrijgegeven voor bezichtiging.

De jaarlijkse excursie brengt ons in 2019 naar het nijvere Twente. Landschappelijk en sociaal maatschappelijk zijn er grote overeenkomsten tussen deze landstreek en Zuidoost-Drenthe. De textielnijverheid heeft lange tijd het Twentse landschap gedomineerd. Ooit stonden de bedrijven hier op een

kluitje bij elkaar. Veel mensen uit onze streken verruilden het buitenwerk in het veen voor textielarbeid. In Enschede verrees in Pathmos zelfs een heuse Drentse buurt. Maar ook de machinefabriek van Stork in Hengelo vervulde een belangrijke rol in de industriële ontwikkeling van Nederland. De meeste fabrieken hebben plaatsgemaakt voor een andere vooruitgang. De komst van de Technische Hogeschool in de jaren zestig van de vorige eeuw heeft daar vooral voor gezorgd. Tegenwoordig wordt deze onderwijsvoorziening aangeduid als de Universiteit Twente (UT). Het is de eerste campusuniversiteit van Nederland. In Emmen was het de gemeente die heeft gezorgd voor goede en betaalbare woningen. In Twente hebben ook de grote fabrikanten daar een aandeel in gehad. Een mooi voorbeeld hiervan vinden we bij de Storkfabrieken in het Lansink. In deze buurt staan naast arbeiderswoningen ook huizen voor het hogere personeel en zelfs een nog functionerend *** hotel. In Enschede staat de mooiste, in de vorige eeuw gebouwde, synagoge van West Europa. In deze stad waren veel textielbaronnen van joodse afkomst. In dit gebouw gebruiken we een koosjere lunch en worden we uitgebreid rondgeleid door dit fraaie staaltje van architectuur.

De deelnamekosten bedragen voor leden en gezinsleden € 35,00 p.p. en voor niet-leden € 40,00 p.p. De deelnamekosten zijn m.u.v. persoonlijke uitgaven inclusief. Graag de deelnamekosten tijdens de excursie voldoen. Het wordt, zoals u van ons gewend bent, weer een interessante en gezellige excursie. Vanaf het verschijnen van deze Kroniek kunt u zich opgeven bij Henk Jeurink [0591-626728 of 06-25186205 / henk.jeurink@ziggo.nl].

PROGRAMMA - kleine wijzigingen voorbehouden -

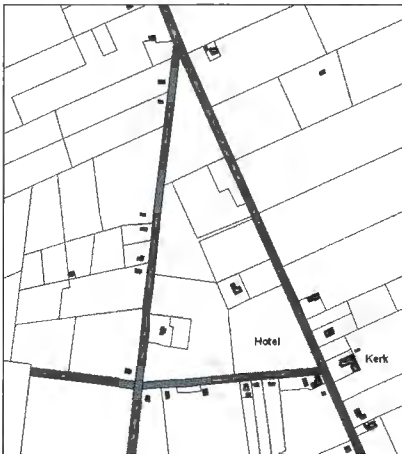
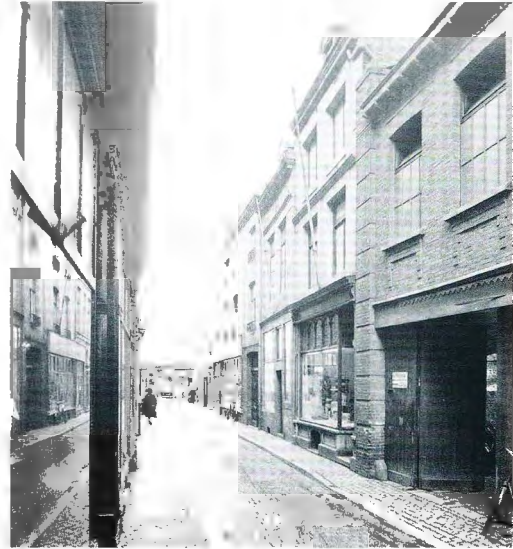
08.45 - 09.00 uur	Vertrek 'Hampshire Hotel' Emmen (7811HN)
09.00 - 10.00 uur	Emmen-Emlichheim-Uelsen-Vasse-Reutum-Weerselo
10.00 - 11.00 uur	Het Stift Weerselo: Koffie met gebak 'De Stiftsschuur'
11.00 - 11.30 uur	Weerselo-Saasveld-Deurningen-Hengelo
11.30 - 12.30 uur	Bezichtiging Hengelo o.a. Storkcomplex en Tuindorp 't Lansink.
12.30 - 13.00 uur	Hengelo-Enschede o.a. Grolschveste en Universiteit Twente
13.00 - 14.00 uur	Enschede synagoge: koosjere lunch
14.00 - 15.00 uur	Bezichtiging synagoge
15.00 - 16.00 uur	Bezichtiging Enschede o.a. Polaroid-Pathmos (Drentse buurt)-Jannink
16.00 - 17.30 uur	Enschede-N35/A31/A37-Emmen
circa 17.30 uur	Terugkomst 'Hampshire Hotel' Emmen

Kasteleins tegenover de kerk in Erica (deel 5 - slot)

In de *Kroniek* van december 2017 zijn we begonnen met de geschiedenis van het voormalige hotel Brinker/Hofhuis, dat vroeger tegenover de r.k.-kerk in Erica stond. Hieronder het vijfde en laatste deel.

Petrus Johannes Gereats (Piet) werd geboren op 24 november 1885 in Erica. Zijn vader was P.J. Geraets en zijn moeder Hilleke Gonda Witendorp. Zijn vader was landbouwer. Ze woonden aan de Ericase straat net even buiten de bebouwde kom. Piet was het achtste en jongste kind van het gezin. Op vijftienjarige leeftijd vertrok hij naar Maastricht. In het bevolkingsregister werd hij ingeschreven als kwekeling. In Maastricht volgde hij een opleiding als onderwijzer. De keuze voor Maastricht viel waarschijnlijk, omdat hier de opleiding katholiek was. Hij komt te wonen aan de straat 'achter het vleeschhuis' no. 28. Dit pand werd bewoond door de gezusters Stassar, die in lingerie deden. Ook zijn zus Hillegonda Maria ging later naar Maastricht. Zij kreeg daar vriendschap en bleef na haar huwelijk daar wonen en verhuisde

Rechts op de foto: Maas-tricht, Achter het vleeschhuis nr. 28

De situering van het voormalige hotel Brinker/Hofhuis. Op het kaartje rechts is het hotel ingetekend in de huidige bebouwing.

*Johanna Wilhelmina
(Mina) Stout*

later naar Tongeren in België. Op 18 september 1906 kwam Piet terug naar Erica. Waarschijnlijk heeft hij in die tijd ook voldaan aan zijn verplichting jegens de Nationale Militie.

Met zijn opleiding als onderwijzer heeft hij nooit iets gedaan. Wel was hij een handelaar en koopman en hij had ook bestuurlijke kwaliteiten en een helder verstand.

Schuin tegenover de ouderlijke woning van Piet stond café Stout en in zijn jonge jaren zal hij daar vast wel eens hebben gezeten. Stout was landbouwer, vervener, winkelier en caféhouder. Deze had nog een vrijgezelle dochter: Johanna Wilhelmina (Mina). Mina hielp geregeld in het bedrijf van haar vader en zodoende kwam ze Piet wel eens tegen en ze kregen verkering. In 1909 trouwden ze. Mina

was bijna twaalf jaar ouder dan Piet.

Het café Stout stond aan de Ericasestraat OZ, daar waar nu het viaduct over de A37 ligt.

Door zijn huwelijk met Mina (in het register van het kadaster stond dat zij koopman was) werd Piet mede-eigenaar van een drietal huizen, 24 ha veen en 5 ha bouwland. Het café met de achterliggende grond stond op naam van Mina. Het paar kwam te wonen op de hoek van de Kerklaan /Havenstraat. Dit was een winkelpand met een ruime kavel grond; ze verkochten textiel en manufacturen. Later was Piet ook actief als vervener.

Bij de oprichting in 1910 van de Boerenleenbank in Erica was hij ook betrokken en was hij daar jarenlang voorzitter van. In 1911 stelde hij zich kandidaat voor de gemeenteraadsverkiezingen.

Zakelijk ging het hem voor de wind, want blijkens het boekje met daarin een lijst der aanslagen van de Rijks directe Belastingen in de provincie Drenthe (1915) werd hij aangeslagen voor f. 3.100,--. Hieruit blijkt dat hij wel een van de notabelen in Erica was.

In 1919 verscheen er in de *Staatscourant* een bericht dat er in Erica een stichting is opgericht met als doel het verbeteren van de woningtoestanden in Erica en omgeving. Piet was een van de initiatiefnemers.

Begin twintiger jaren kwam hij in de gemeenteraad van Emmen. Dat hij hierbij zijn zegje ook goed

De winkel van Piet en Mina. Op de dakgoot stond het woord VERVENER geschreven.

MINISTERIE VAN JUSTITIE.

Bekendmaking

ingevolge het bepaalde bij art. 13 van het Koninklijk besluit van 28 Juli 1902 (Staatsblad n°. 160).

Heden, 14 Januari 1919, verschenen voor mij, Petrus Hermannus Heerma van Voss, notaris ter standplaats Nieuw-Amsterdam, gemeente Emmen, in tegenwoordigheid der na te noemen getuigen, de heeren:

1. Petrus Johannes Geraets, winkelier;
2. Toon Pol, hoofd der school;
3. Dirk Schuurman, houthandelaar;
4. Alle Wijtses van der Sluis, vervener;
5. Katharinus van Veenen, timmerman;

allen wonende te Erica, gemeente Emmen. Welke comparanten verklaarden bij deze af te zonderen een bedrag van f 100 en daarmede in het leven te roepen:

eene stichting, genaamd: Woningbouw voor Erica en omstreken, gevestigd te Erica, gemeente Emmen, met het uitsluitend doel de woningtoestanden te Erica en omgeving te verbeteren. onder bepaling, dat deze stichting, waarvoor deze akte als stichtingsbrief zal gelden, zal worden beheerd naar de volgende voorschriften.

Een gedeelte van de publicatie in de Staatscourant betreffende de oprichting van de stichting.

Rechts: Krantenartikel m.b.t. de bouw van een katholieke school.

Rechtsonder: Artikel uit het Nieuwsblad van het Noorden, 16 januari 1926.

deed blijkt wel uit onderstaand krantenartikel uit 1923 m.b.t. de bouw van een katholieke school in Erica.

In dezelfde tijd kwam W. Stout, de schoonvader, bij Piet inwonen. Deze nam zijn veengereedschappen mee en zo stond er achter Piets huis een aantal kiep lorries met rails. Deze werden later door Piet uitgeleend aan de pastoor voor het graafwerk van het nieuwe kerkhof achter in het pastoorsbos. Daar moest namelijk veen getransporteerd worden naar het aangrenzende land. In ruil kwam daar zand voor terug. Men moest begraven worden in gewijde aarde en niet in het veen.

In maart 1924 kocht hij het voormalig hotel Hofhuis. Het gehele perceel werd echter in acht kavels verdeeld. Piet kocht hier zes van, waaronder het perceel waar het hotel op stond. Frans van Mook (zijn zwager) kocht de andere twee percelen. Het hotel werd niet meer als zodanig in gebruik genomen en Piet liet het afbreken. Van de stenen liet Piet vervolgens drie huizen bouwen op de aanliggende kavels.

Over het begrip 'Erica lekker water' zijn verscheidene versies bekend. Een er van zou gaan over het water in de put bij Hotel Hofhuis. Dit water zou kraakhelder zijn in tegenstelling tot veel andere waterputten in de omgeving. Bij het opsplitsen van de kavel in verscheidene percelen is hierbij de waterput verdwenen.

Begin 1926 raakte hij in een lastig parket betreffende het leveren van goederen aan de katholieke school in Erica. In de krant verscheen een artikel (afbeelding tweede van rechtsboven).

Het ging hier om de levering van voeding en kleding aan schoolgaande kinderen. Voor de St. Gerardusschool in Erica was hiervoor een bedrag van f. 90,- beschikbaar. Piet had kousen ter waarde van f. 55,49 aan de school geleverd. De rekening werd ingediend bij de gemeente. Er was een voorstel om hem als raadslid te schorsen, maar een meerderheid was het hier niet mee eens, omdat de goederen aan het schoolbestuur geleverd waren en niet aan de gemeente. Op 18 mei echter besloot Gedeputeerde Staten van Drenthe hem alsnog te

Nadat bij rondvraag nog eenige onaangename woorden waren gewisseld tusschen de heeren Van Os, Sibon en Geraets over den bouw van een Katholieke School, werd de vergadering door den voorzitter gesloten.

EMMEN, 13 Jan. Naar wij vernemen, zal in de eerstvolgende raadsvergadering dezer gemeente een voorstel worden gedaan tot schorsing van den heer P. J. Geraets (r. k.) wegens handeling in strijd met het 3e lid van art. 24 der gemeentewet. Dit beteekent dat leden van den raad noch middellijk noch onmiddellijk deel nemen aan onderhandsche pacht van gemeentegoederen of inkomsten, aan leveringen of aannemingen ten behoeve der gemeente, aan het koopen van betwiste vorderingen ten haren laste.

De heer Geraets moet aan de gemeente goederen geleverd hebben voor schoolgaande kinderen.

schorsen op grond van overtreding van art. 24 van de gemeentewet. Piet ging tegen dit besluit in beroep, maar op 20 oktober 1926 werd bij Koninklijk Besluit meegedeeld dat zijn bezwaar ongegrond was.

Piet zijn vrouw, Mina, heeft de bij hun inwonende vader, samen met haar zusters, verzorgd tot aan zijn dood in juni 1927.

Piet verkocht eind 1927 zijn veenderij aan J. Lamberts te Nieuw-Amsterdam.

Op 14 maart 1929 overleed zijn vrouw. Het echtpaar had geen kinderen. Het leven ging voor Piet echter gewoon door, want op 15 april 1929 stond onderstaande advertentie in de krant.

Vijf maanden na het overlijden van zijn vrouw trouwde Piet met Hendrika Gesina (Sina) Vinke (geb. 1893). Ze was weduwe en had twee kinderen uit haar eerste huwelijk met Hermannus van der Kolk, die destijds een kruidenierswinkel had. Sina

ERICA.

Dat in de pluimveehouderij nog wel toekomst wordt gezien, mag blijken uit het feit, dat de heer P. Geraets een naar de eischen des tijds inzericht kippenhok laat bouwen, dat het grootste is van alle kippenhokken, die men hier heeft.

Uit: Provinciale Drentsche Asser Courant,
15 april 1929

Piet Geraets en Hendrika Gesina (Sina) Vinke

hield nog enkele jaren de winkel aan, totdat haar zoon Herman hem overnam. Het echtpaar kreeg vijf kinderen, van wie er twee op jonge leeftijd overleden.

De start van de pluimveehouderij was niet zoals hij zich had voorgesteld, want op 5 september 1929 werden bij hem 150 witte leghorns gestolen. Ook had hij te maken met brand en ziekte. Eind 1930 was de zaak weer redelijk op de rit en kreeg hij zelfs hoog bezoek. Bij zijn reis door Drenthe bracht minister mr. J.B. Kan samen met burgemeester J.L. Bouma een bezoek aan zijn bedrijf.

In 1931 was hij kandidaat voor de Provinciale Staten van Drenthe voor de kieskringen Hogeveen en Emmen. Op 20 maart 1931 stond er echter in de krant dat hij pogingen ondernam om zijn kan-

didatuur in te trekken. Aangezien dit wettelijk niet mogelijk was bleef zijn kandidatuur gehandhaafd. Piet Geraets was 'echter wel bereid mee te werken dat op zijn lijst zo weinig mogelijk stemmen worden uitgebracht.'

In 1933 werd er in Erica een middenstandsvereniging opgericht en Piet werd voorzitter. In september 1937 verkocht hij vier huisplaatsen en een huis die deel uitmaakten van het voormalige hotel.

Eind jaren dertig van de vorige eeuw kampte men in de landbouw met een overschot aan stroo. De Groninger maatschappij van Landbouw hield zich hier mee bezig en bedacht allerlei oplossingen om aan dit probleem een einde te maken. Op 31 december 1938 stond in het *Nieuwsblad van het Noorden* een mededeling over de verwerkingsmogelijkheden voor stroo (linksonder).

Naar aanleiding van deze mededeling dacht Piet, samen met fietsenmaker Roosken, een oplossing te hebben voor dit vraagstuk en op 17 juni 1939 stond het onderstaande in de krant:

Verwerkingsmogelijkheden voor stroo

De door de Groninger Mij. van Landbouw ingestelde commissie, welke tot taak heeft na te gaan, op welke wijze een grootere afzet van stroocarton en/of stroo zou kunnen worden bereikt, heeft een dezer dagen van de Ver. van Nederlandsche Stroocartonfabrikanten de mededeeling ontvangen, dat de cartonindustrie bereid is gedurende 5 jaar jaarlijks f 25000 beschikbaar te stellen voor de inrichting en exploitatie van een instituut, dat zich in de eerste plaats zal bezig houden met het onderzoeken van mogelijkheden om uit stroo andere fabrikaten den stroocarton te vervaardigen. Genoemde Vereeniging heeft daarbij de verwachting uitgesproken, dat ook van andere belanghebbende en belangstellende zijden gelden voor dit doel zullen kunnen worden verkregen. Het Dag. Bestuur van het Strooverkoopbureau heeft zich reeds bereid verklaard de verleening van een bijdrage van die zijde bij de leden van het Bureau te verdedelen

Mededeling in het Nieuwsblad van het Noorden, 31 december 1938

Een belangrijke nieuwe vinding ? OPLOSSING VAN HET STROOVRAAGSTUK GEVONDEN?

De Emmer Crt. meldt: Dezer dagen verschenen op ons bureau een paar ingezetenen onzer gemeente, om ons een nieuwe uitvinding te laten zien. Dat gebeurt vaker en dikwijls valt het tegen, maar deze keer slaagden de uitvinders er toch al heel gauw in om ons te overtuigen van het belang hunner vinding, die, als zij en wij het goed zien, van groote beteekenis kan worden voor de veenkoloniën. De heeren P.J. Geraets en W. Roosken te Erica zijn er nl. in geslaagd uit Turf en stroo een product te maken, dat, althans naar hun en anderer meening, toekomst heeft en dat niet alleen voor de veenderij nieuw perspectief opent, maar ook hét benauwende vraagstuk der overproductie van stroo tot een oplossing zou kunnen brengen. Dit product is een 'aanmaakturf', vervaardigd uit een mengsel van veen en stroo, het best te vergelijken met een eerste kwaliteit haverstroo-turf en als vuurmaker waarschijnlijk deze dure turfsoort nog overtreffende. De proef, die wij er mee konden nemen, leerde ons althans, dat de Geraro-turf - onder welke naam men het

product te zijner tijd aan de markt wil brengen - zonder behulp van petroleum. Uitstekend vlam houdt en voldoende duurzaam vuur levert om de andere brandstof gloed te geven. Gezien de beperkte hoeveelheid haverstroo, die beschikbaar is, doordat het z.g. 'lok' lang niet overal in het veen voorkomt, kan zeker geacht worden, dat er voor de Geraro-turf plaats is op de markt. De uitvinders hebben reeds zekerheid, dat hun voor de vervaardiging van het nieuwe product octrooi wordt verleend. De desbetreffende autoriteiten hebben niet alleen groote belangstelling voor de Geraro-turf betoond, maar waren ook voldaan over de resultaten van genomen proeven. Behalve veen- zijn ook stroo-deskundigen op de hoogte gesteld en zien er een mogelijkheid in om een hoogst belangrijk nieuw afzetgebied te vinden voor het overtolige stroo. Uiteraard kunnen wij, zoolang de productie nog niet begonnen is, geen nadere bijzonderheden over het fabricage-proces meedeelen. De heeren Geraets en Roosken meenen evenwel, dat het niet ondenkbaar is een zoodanige markt te vinden, dat 't geheele stroo-teveel voor loonenden prijs - zij noemden f. 12,— per 1000 Kg. - kan worden opgekocht. De burgemeester van Emmen, mr. J. L. Bouma, heeft natuurlijk zijn volle medewerking toegezegd om eventueel te komen tot vestiging van een fabriek in deze gemeente, terwijl contact is gezocht met het Stroo-Verkoopbureau, de Groninger Maatschappij van Landbouw en andere bij de stroo-afzet betrokken organen, teneinde de meest geëigende productie- en afzet-organisatie in het leven te roepen. De tot nu toe gemaakte proefturven zijn door handwerk verkregen, maar in samenwerking met de turfstrooiselfabriek der firma A. Veldkamp te Erica onderzoekt men de mogelijkheid van machinale productie, waarbij de aanvankelijke uitkomsten gunstig schijnen te zijn. De uitvinders meenen, dat met de Geraro-turf een product werd gevonden, dat er vlot zal ingaan. Het volkomen natuurlijke principe der menging van stroo en veen - haverstrooturf is eigenlijk niets anders dan dat - brengt mee, dat de afnemers er niet vreemd tegenover zullen staan en de prijs behoeft niet te hoog te zijn. Doordat de hoeveelheid veenspecie in verhou-

ding tot die van het stroo gering is, behoeft men niet te vreezen voor het eerlang uitgeput raken van grondstof en zal inderdaad, bij goede afzet-organisatie, het stroo een natuurlijke bestemming gevonden hebben. De uitvinders meenen dan ook aanspraak te mogen maken op de vanwege de Groninger Maatschappij van Landbouw uitgelooft premie voor het vinden van nieuwe afzetmogelijkheden. Hoofdzaak is evenwel, dat de fabricage van de Geraro-turf spoedig op gang wordt geholpen, waardoor Emmen een industrie rijker zou worden, die geheel steunt op de streek zelve en levensvatbaarheid heeft, omdat zij niet kunstmatig opgezet behoeft te worden en haar product zoowel in het geheele binnen- alsook in het buitenland ware te plaatsen. Laat ons hopen, dat de heeren Geraets en Roosken hun moeizaam zoeken beloond vinden in een bloeiend bedrijf, dat heel wat handen werk zou kunnen verschaffen! Hoewel: er zijn in den loop der jaren al meer hoopgevende ontdekkingen gedaan, waarvan later niets meer werd vernomen, zoodat eenige reserve geboden blijft.

Noot: Haverstro bevond zich soms aan de bovenkant van een veenlaag. Het bestond uit lichtglanzende stengelresten van planten en had een stro-achtige, platerige structuur waardoor het zeer goed brandde en als aanmaakturf werd gebruikt. Daar er vaak maar een beperkte hoeveelheid beschikbaar was, was het nogal aan de prijs.

Door het uitbreken van de oorlog kwam er van de plannen niet veel terecht. De bezetter verbood het stro te gebruiken, omdat hij het voor andere doeleinden nodig had. Rond 1950 werden de pogingen om het product op de markt te brengen hervat, maar dit werd geen succes. Dit kwam mede doordat steenkool in opmars was. Een kachel, gestookt op steenkool, kon men 's nachts zachtjes laten doorbranden en dus behoefde de kachel 's morgens niet aangemaakt te worden.

Het strovraagstuk liet Piet niet los en hij maakte een plan om stro met cement te vermengen en zo platen van te maken, die bij de bouw van huizen konden worden gebruikt. Helaas voor hem waren anderen

Piet Geraets op latere leeftijd

hem met hetzelfde idee al voor.

Nadien hield Piet zich alleen bezig met zijn winkel, die hij later aan zijn zoon (Piet jr.) overdeed. Deze maakte er later een supermarkt van. Piet sr. overleed op 29 juli 1961. Zijn vrouw overleed op 20 februari 1978. Hun zoon begon later in Emmen nog een tapijzzaak.

Geraadpleegde bronnen.

Boeken:

Erica 100 jaar, *A.C. van Heeswijk*; Op Erica (1863-2013), *M. Bulte e.a.*; Rond de Runde, *W. Visscher*; Bumaveen, *W. Visscher*; Erica Centraal, *W. Visscher*;

Enquête staatscommissie arbeid; Opstand in de Turf, *K. Huisman*; Duizend en één Drenten, *C. van Dijk*; Parochiale Memoraele, *Rk. Kerk Erica*.

Archieven:

Drents archief Assen; gemeente archief Emmen; Regionaal Historisch Archief Eindhoven; gemeente-archief Amsterdam; stadsarchief Maastricht en regionaal archief Alkmaar.

Verenigingen:

Historische Kring Erica; Stichting Novimagus Nijmegen; Oudheidkundige Kring Bathmen; werkgroep Sconebeck; Stichting Historisch Egmond.

Websites:

Alle Drenten; Wie was Wie; Hisgis; Delpher; Zoek akten; achter de brede sloot; Ortsfamilienbuch Neuenhaus; Deurnewiki; Historisch Zwartemeer; Wikipedia.

Met dank aan:

Fotocollectie Anneke Pol-Snippe; R. Hopstaken; L. van der Zeijen; R. Roosen; T. Brinker; S. Jeurissen-Geraets; L. van Mechelen; P. Kraan; W. Visscher; Y. van der Weide; A. Hulsman; P. Koolen; M. Sijbom; J. Arends; W. Markvoort; W. Moorman (†).

Wie weet meer?

55 Jaar getrouwd: Klaas Visser en Altje Klement

In de Emmer Courant van 31 mei 1940 werd vermeld dat Klaas Visser en Altje Klement op zondag 2 juni 1940 vierden dat zij 55 jaar geleden (2 juni 1885) op het gemeentehuis van Emmen in het huwelijk waren getreden.

Arbeider Klaas Visser was op 16-02-1862 als zoon van arbeider Karst Visser en arbeidster Margien Guit geboren. Zijn bruid, arbeidster Aaltje Klement, was ca. 1861 in Avereest als dochter van arbeider Gerrit Klement en Geertje Aalderink geboren. Aaltje Klement overleed op 27-02-1945 te Emmen.

Uit hun huwelijk werden zeven kinderen geboren:

- Margien Visser, geboren te Barger-Oosterveen op 17-07-1885; gehuwd te Emmen op 14-11-1907 met Gosem Boers, geboren te Kloosterveen op 12-11-1882.
 - Gerrit Visser, geboren te Barger-Oosterveen op 13-12-1887; gehuwd te Emmen op 24-06-1909 met Francijntje van der Weide, geboren te Nieuw-Amsterdam op 14-10-1887.
 - Karst Visser, geboren te Barger-Oosterveen op 28-11-1890; gehuwd te Emmen op 10-09-1915 met Geesje de Klein, geboren te Barger-Oosterveen op 13-11-1887.
 - Geertje Visser, geboren te Barger-Oosterveen op 13-06-1893; gehuwd te Emmen op 04-11-1915 met Johannes Hermannus Reuvers, geboren te Barger-Oosterveen op 18-05-1889. Geertje Visser overleed op 16-12-1952 te Emmen.
 - Arend Visser, geboren te Barger-Oosterveen op 12-03-1896; hij is te Emmen op 23-04-1913 overleden.
 - Aleida Visser, geboren te Barger-Oosterveen op 04-10-1899; gehuwd te Emmen op 08-07-1922 met Egbert de Haan, geboren te Barger-Oosterveen op 06-02-1901.
 - Jan Visser, geboren te Barger-Oosterveen op 27-03-1903; gehuwd te Emmen op 29-10-1921 met Trijntje Schoneville, geboren te Ambt Hardenberg ca. 1898. Het echtpaar is in 1951 in Almelo gescheiden.
- Alle kinderen, schoonzons en schoondochters werkten toen zij trouwden als arbeiders en arbeidsters in het veen.

Reactie op “Wie weet meer?”

Cornelis Lubach en Jantina Schipper

Na het plaatsen van een foto in de vorige *Kroniek* van het echtpaar Cornelis Lubeek en Jantina Schippers met daarbij een oproep om meer inlichtingen over de familie Lubach, want dat was de juiste schrijfwijze van de naam, kregen we een reactie van Cor Westenhof. Hij is de achterkleinzoon van dit echtpaar. Hij stuurde daarbij ook zijn kwartierstaat, waarin Cornelis en Jantina met hun gezin uitgebreid beschreven zijn.

Beide portretjes kwamen uit het *Noorden in Woord en Beeld* van 8 februari 1935 en stonden in dat tijdschrift ter gelegenheid van hun 50-jarig huwelijk. Genealogisch onderzoek leerde echter dat zij op 29 april 1887 in Odoorn getrouwd zijn, dus die 50 jaar kloppen niet helemaal.

Cornelis Lubach, geboren op 16 november 1862 in Haulerwijk (gem. Ooststellingwerf) was een zoon van Gerrijt Lubach en Taetske Geerts Bijlsma. Dat echtpaar had vijf kinderen en Cornelis was de jongste. Twee broers en een zus van hem trokken ook van Haulerwijk naar de gemeenten Odoorn en Emmen.

Jantina Schipper, geboren op 4 februari 1865 in Onstwedde, was een dochter van Albert Schipper en Antje Prijt.

In 1875 trok Cornelis als dertienjarige van Haulerwijk naar Odoorn. Zijn vader was al in 1873 overleden en zijn moeder in 1875. Zijn broer Rinze en zus Geertje gingen hem een jaar later achterna en broer Jacob vertrok in 1881 naar Emmen.

Op 29 april 1887 trouwden Cornelis en Jantina in Odoorn. Voor het huwelijk waren er al twee kinderen geboren (Gerrit en Antje) en deze werden bij het huwelijk gewettigd. Dat verklaart waarom de datum van de viering van het 50-jarig huwelijk niet klopte. Blijkbaar was gekeken naar de leeftijd van het oudste kind.

Tot 22 mei 1893 bleven ze in Odoorn, waarschijnlijk omgeving Valthermond. Daarna vertrokken

Cornelis Lubach en Jantina Schipper

ze naar de gemeente Emmen, omgeving Nieuw-Weedinge. Van Emmen ging het op 20 april 1907 naar Valthermond en op 11 januari 1909 naar Nieuw-Weedinge. Ten tijde van het huwelijksfeest woonden ze daar aan het 3de Kruisdiep.

Het echtpaar kreeg dertien kinderen:

1. Gerrit, geboren op 2 januari 1886 in Vlagtwedde, overleden in 1985 in Hengelo, was arbeider en getrouwd met Antje Oldenburger.
2. Antje, geboren op 26 februari 1887 te Odoorn, was met Roelof Sanders gehuwd.
3. Rense, geboren op 4 september 1888 te Valthermond (gem. Odoorn), overleden in Enschede in 1953, was arbeider. Hij vertrok in december 1927 van Emmer-Erfscheidenveen naar Enschede om

daar in de textielindustrie te gaan werken.

4. Albert, geboren op 21 februari 1890 in Veldstukken (gem. Odoorn), overleden in 1979 in Emmen, was veenarbeider/los arbeider van beroep. Albert verbleef in 1917 een maand in Leiden. Hij zou daar in militaire dienst zijn geweest. Tijdens zijn verblijf daar ontmoette hij een meisje, waarmee het klikte. Na zijn diensttijd, toen hij weer thuis was, vatte hij het plan op om weer naar Leiden te gaan om haar een aanzoek te doen. Broer Jacob had het adres van het meisje weten te achterhalen. Samen vertrokken ze naar Leiden, maar toen hij daar voor haar huisdeur stond, zakte de moed hem in de schoenen en onverrichterzake zijn ze maar weer naar huis gegaan.

Hij trouwde in 1918 met Janna Hoogenberg.

5. Taetske, geboren op 22 oktober 1892 in Veldstukken (gem. Odoorn), stierf in november 1918 in Valthermond aan de Spaanse griep. Zij was met Hendrik van Dijk getrouwd.

6. Trientien, geboren op 6 november 1894 te Weerdingermarke (gem. Emmen), vertrok in 1914 van Emmen naar Odoorn. Zij was met Jan van Dijk getrouwd.

7. Jacob (Job), geboren te Weerdingermarke (gem. Emmen), overleden in 1984 te Heemskerk, was met Harmanna Folkerts getrouwd.

8. Jantje, geboren op 6 september 1896 te Weerdingerveen (gem. Emmen), overleden in Valthermond op 19 april 1907. Zij verdrong samen met haar broertje Cornelis in het kanaal (Wijk D) voor de ouderlijke woning.

9. Geertje, geboren op 25 juli 1900 in Weerdingerveen (gem. Emmen).

10. Cornelis, geboren op 21 januari 1903 te Emmen, overleden in Valthermond op 19-4-1907. Hij verdrong samen met zijn oudere zus Jantje in het kanaal (Wijk D) voor de ouderlijke woning.

VALTHERMOND 22 April. Een droevig voorval vervult hier aller gemoedoren met diepe smart, zegt de Veenb. Vrijdagmiddag, terwijl de ouders naar het werk waren, geraakten twee kinderen van den arb. Lubach (een meisje van bijna 9 en een jongetje van bijna 4 jaar, van af de voetdrui over het hoofd diep te water en hoewel spoedig helpers kwamen opdagen, die de drenkelingen op het droge brachten, bleken helaas de levensgeesten reeds geweken. Ook den heer dr Springer, welke juist in de buurt was, mocht het trots de miterste inspanning niet gelukken de kleinen te behouden. De toestand der armo ouders laat zich denken!

Nieuwsblad
van het
Noorden,
24 april
1907

11. Warntje, geboren op 5 juli 1905 in Emmen. Hij was koopman in galanteriën. Warntje heeft in zijn jeugd kinderverlamming gehad. Hij overleed op 5 november 1945 in Emmen als gevolg van verdrinking, doordat hij in het donker in een sloot liep.

12. Cornelis, geboren op 2 juli 1907 te Valthermond, overleden in 1940 te Nieuw-Weerdinge, was gehuwd met Lucinde van der Heide.

13. Jantje, geboren 11 juli 1910 te Emmen, was getrouwd met Jan van der Laan.

Vader Cornelis Lubach is in Emmen op 25 mei 1950 overleden en moeder Jantina Schipper op 8 april 1948, eveneens in Emmen. Hun lichamen rusten op de algemene begraafplaats in Nieuw-Weerdinge.

Het negende kind uit de lijst, dochter Geertje Lubach trouwde in 1918 in Nieuw-Weerdinge met Jan Westerhof, geboren op 2 mei 1896 in Valthermond (gem. Odoorn). Hij was veenarbeider, voorman, vervener, landbouwer en transportondernemer. Zijn ouders waren Anne Westerhof, geboren in 1870 in Appelscha en Harmke Duin, geboren in 1871 te Donkerbroek. Zij kregen vier kinderen, onder wie Anne, geboren op 27 februari 1919, overleden in 1987. Anne was slager en later cafetaria-exploitant in Weerdinge. Hij was de vader van Cor Westerhof, die ons de inlichtingen omtrent de foto van zijn overgrootouders verschaft. Daarvoor onze hartelijke dank.

'Fosmeul' in Emmen

Ten oosten van het dorp Emmen stond tot ongeveer 1850 een 'fosmeul'. Het ging hier om een volmolen of voldersmolen, welke werd gebruikt om wol te 'vullen'. Vullen is een nabewerking van geweven wollen stof, waardoor de kwaliteit sterk verbeterde. In de volksmond werd een volmolen vanwege het gebruik van urine en ranzige boter ook wel een 'fosmeul' (in Zuidoost-Drenthe) of een 'stinkmolen' genoemd.

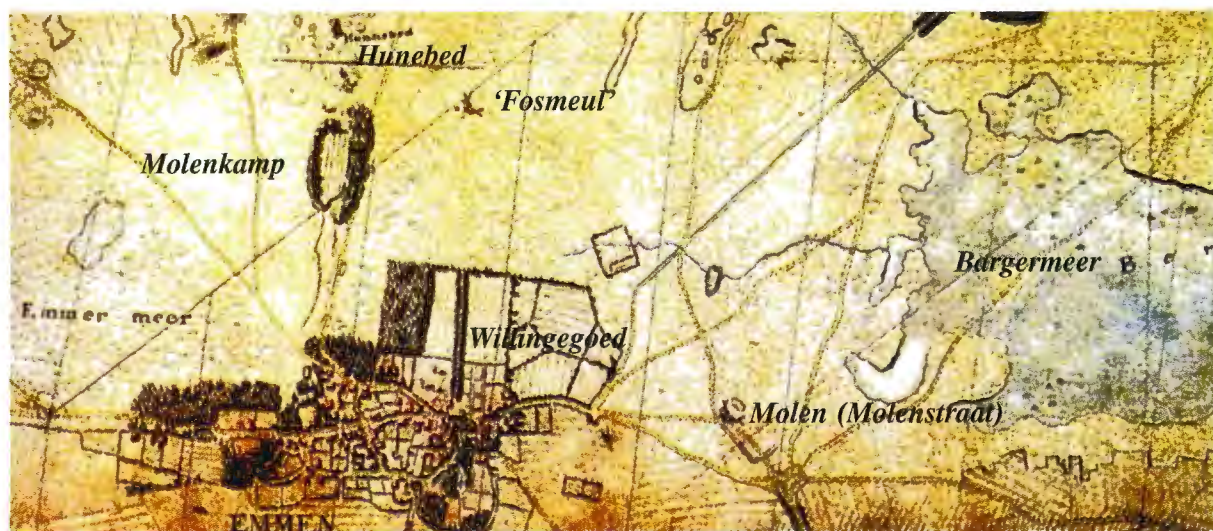
In de *Emmer Courant* van 20 april 1934 schrijft verslaggever 'v. O.' dat in de omgeving van de Molenkamp vroeger een 'fosmeul', een volmolen, heeft gestaan, maar de precieze locatie wist hij niet. In Zuidoost-Drenthe werd 'op het zand' met een fosmeul een volmolen aangeduid. Het woord 'fos' kan slaan op de verwerking van wol in de molen, maar ook op 'smerig, stank'.¹

Kaarten

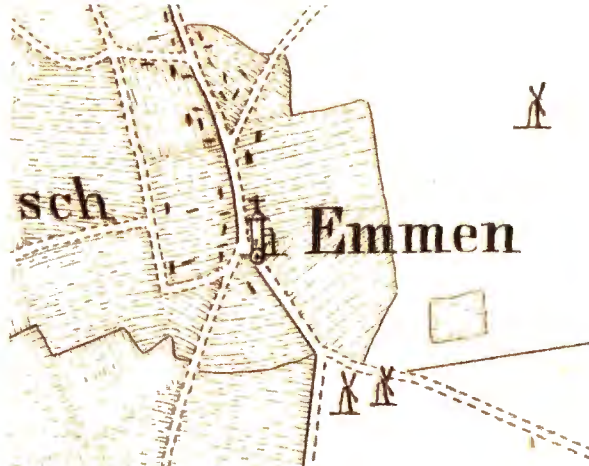
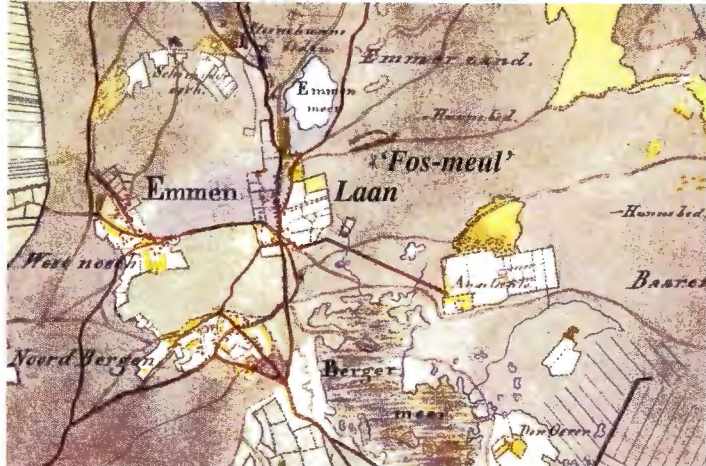
Op de kaart van Hottinger uit 1792 staat deze molen in het verlengde van de laan op het Willinge-
goed in oostelijke richting afgebeeld. Ten noorden van deze molen lag een 'kamp' met een boswal

omzoomd (later de Molenkamp genoemd) en iets ten oosten daarvan lag het hunebed (kadastraal perceel C3727; hunebed D45). De volmolen stond in een smeltwaterdal², aan de westrand van de oostelijke zandrug³, die voor circa 1850 nog niet was ontgonnen en uit zand, veen en heide bestond. Op de digitale hoogtekaart van Het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN) is wel een kleine greppel te zien die vanuit het oosten bij de locatie van de molen uitkomt.⁴

Ook op de militaire kaart (1819-1829) van Huguenin staat de molen afgebeeld. De molen ligt op deze kaart niet in het verlengde van de laan op het Willinge-
goed, maar iets dichterbij de Molenkamp.

Op de kaart van Hottinger uit 1792 ligt de 'fosmeul', de volmolen, in het verlengde in oostelijke richting van de 'laan' op het Willinge-
goed.

Linksboven de militaire kaart (1819-1829) van Huguenin. Op deze kaart staat de 'fos-meul', de volmolen niet in het verlengde, in oostelijke richting, van de laan op het Willingegoed, maar staat deze dicht bij de Molenkamp. Rechtsboven: een kaart uit 1840, waarop de volmolen nog te zien is. Op deze kaart staan in de omgeving van de huidige Molenstraat twee molens getekend. (Museum Collectie Brands)

Op een kaart uit 1840 staat de volmolen ten noord-oosten van de kerk van Emmen afgebeeld.⁵

In publicaties is een verband gelegd tussen de naam Molenkamp en de molen, en wordt gesuggereerd dat de molen 'op of in' de Molenkamp zou hebben gestaan. Zo schreef H.T. Buiskool (1881-1956) dat er in Emmen in 1847 drie molens stonden, waaronder die aan de Molenkamp: 'een volmolen, staande op de naar deze molen genoemde Molenkamp...'. Als bron wordt door hem genoemd: 'verzekeringen van oude inwoners zoals Van Loo, Hovenkamp, Kooiker, Oosting en Reinders'. Recent onderzoek leerde ons dat 'op of in' de Molenkamp anno 2019 geen volmolen heeft gestaan, maar dat deze in het verlengde van de laan op het Willingegoed stond. De vraag dient zich dan aan of een preciezere locatie is te vinden.

Kadaster

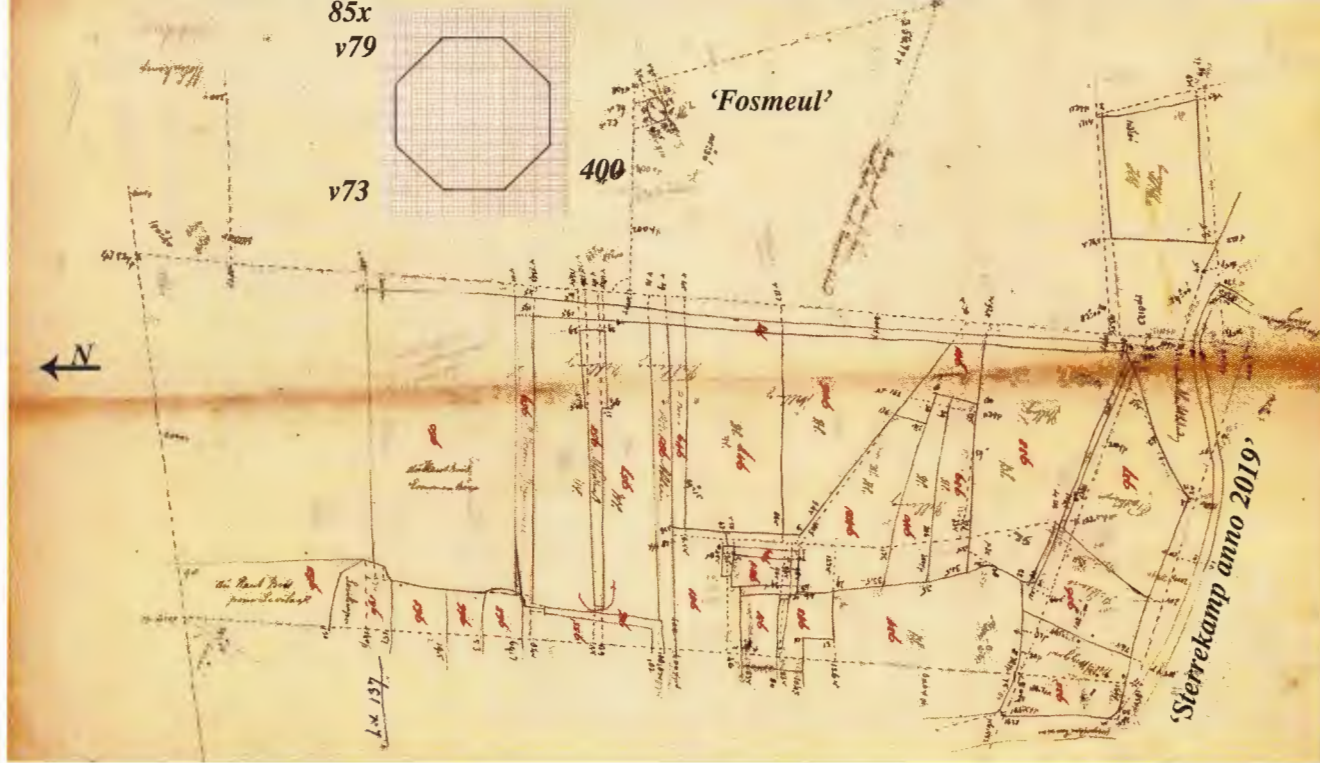
In het kadaster zijn meer gegevens over de volmolen van eigenaar Roelof Hilbrands op kadastraal perceel C1529 terug te vinden.

Tijdens de Franse bezetting van ons land werd in het begin van de 19de eeuw begonnen met de inrichting van het kadaster, dat uiteindelijk in 1832 was afgerond en kon worden ingevoerd. Het waren eerst veelal Franse landmeters die de percelen en gebouwen maten. De resultaten daarvan en andere bevindingen werden schetsmatig, en dus niet op schaal, weergegeven op zogenaamde minuutveldwerken (op de website van het kadaster ook dienstjaarveldwerkkaarten genoemd). Vandaar ook de aantekeningen in het Frans op deze minuutveldwerken. Op deze kaarten staan aantekeningen van

de punten, van waaruit men ging meten, hoekberekeningen en het gebruik van het perceel. Vervolgens werden hiermee kaarten op schaal 1 : 2500 en overzichten getekend respectievelijk opgemaakt; de zogenaamde minuutplannen en OAT's (oorspronkelijke aanwijzende tafels), een enorme klus die in 1832 werd afgerond.⁶ Op de minuutveldwerken is veel informatie te vinden over de situatie ter plaatse rond de jaren 1820.

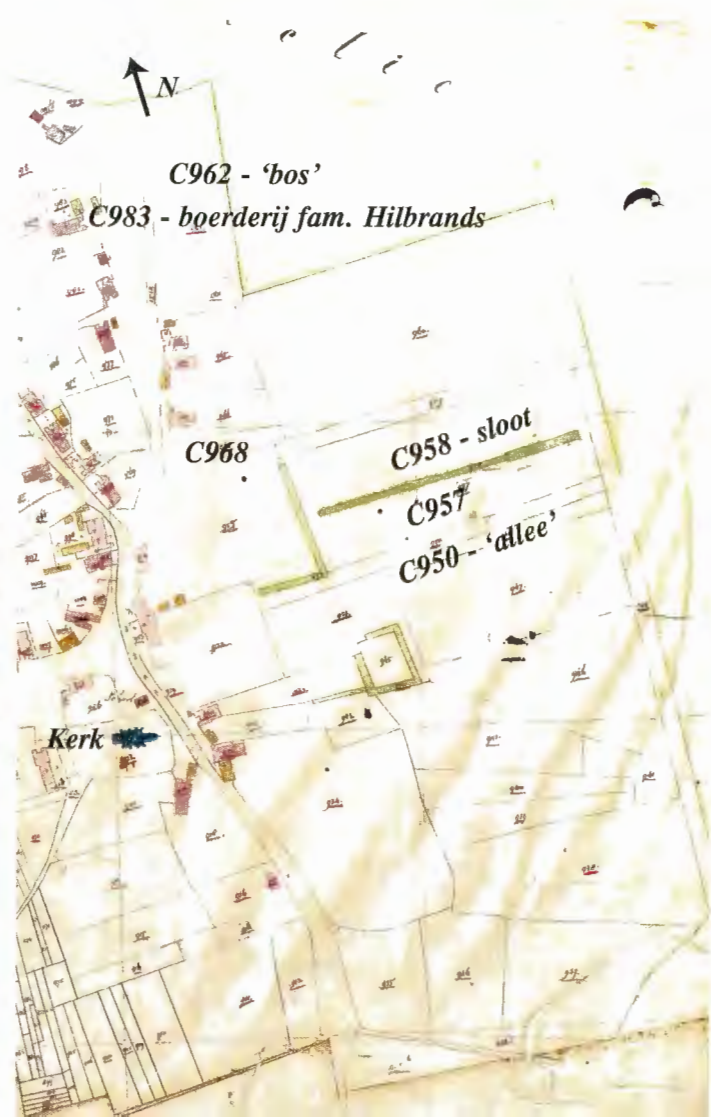
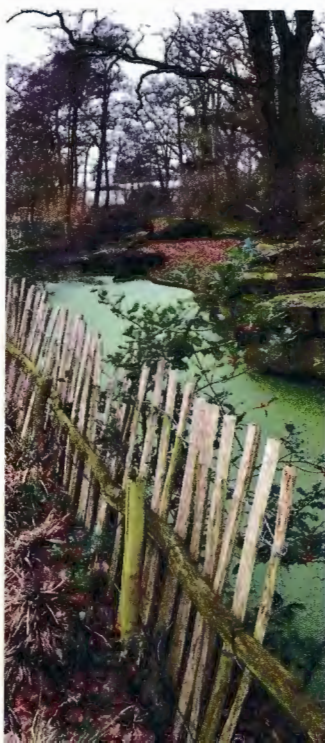
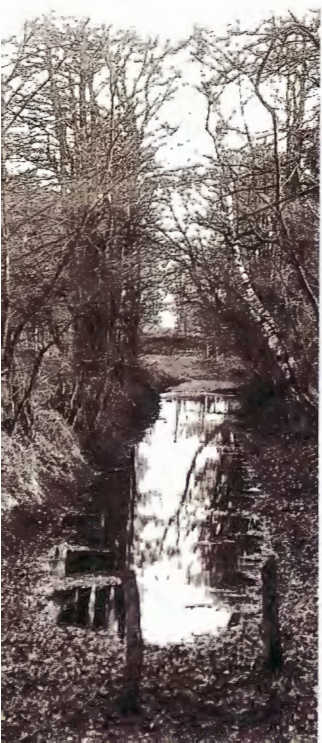
Op de dienstjaarveldwerkkaart, die op de volgende bladzijde is afgebeeld, is de volmolen in het verlengde van het kadastraal perceel C 957 getekend. De landmeter die het veldwerk in Emmen deed gebruikte veel Franse woorden. Zo schreef hij in perceel C950 met potlood 'Allee', daarbij verwijzend naar de laan op het Willingegoed. Hij heeft kennelijk bewust de molen in het verlengde van de 'Allee' getekend. In het kadaster van 1832, vele jaren na de Franse bezetting, werd overigens het woord 'Allee' niet overgenomen, maar werd 'bosch' als soort van het perceel vermeld. Aan de zuidkant lag het perceel C949, waarin de tekenaar 'bomen' schreef. In het kadaster van 1832 werd dit perceel ook als 'bosch' aangeduid. Ten noorden van de 'Allee' lag een weiland met daarin een sloot die aan de oostzijde verbreed was (C958).

Op de oostelijke grens van het perceel C957 op het Willingegoed maakte de landmeter in het midden een meetpunt. Van hieruit ging hij de afstand tot de volmolen die ten oosten van het perceel lag meten. Op de kaart zijn de afstanden te zien, in oostelijke richting '200, 400' [meters] en dan bij de molen: 'v73, v79 en 85x' hetgeen de afstand 473 m, 479 m en 485 m inhield. De letter 'v' betekent hier het

Boven: Dienstjaarsveldwerkkkaart 1832. Rechts: Fragment uit de kadastrale kaart van 1832, welke op basis van dienstveldwerkkarten is getekend.

Linksonder: de sloot, zoals deze er in 1832 moet hebben uitgezien, honderd jaar geleden gefotografeerd door Jan Oosting, de vader van de oprichter van het Noorder Dierenpark, Willem Sjuick Johannes Oosting. In de volksmond werden deze 'grachten' de visvijvers van de bisschop genoemd.⁷ (Foto: Collectie Brands) Rechtsonder: de gracht anno 2019 (Foto: Ina Meilink)

Prinsesselaan

verlengde van het vorig meetpunt van 400 m. De letter 'x' wordt gebruikt als eindpunt van de meetlijn. Van de achtkantige 'volmolen' waren de acht zijden elk twee meter. Tekent men een vierkant om deze achtkantige molen dan ontstaat een vlak van 5 x 5 meter.

Op de afbeelding van de veldwerkkaart (bladzijde 15) staat ten noorden van de molen 'de Molenkamp' vermeld. Bij het beginpunt van zijn meting naar de volmolen in oostelijke richting staat 400 [m]. Indien deze lijn in noordelijk richting wordt gevolgd, dan is er bij 78 [m] weer een lijn in oostelijke richting. Deze stippellijn stopt iets verder dan 200 [m]. Daar begint de Molenkamp. De afstand tussen de meetpunten naar de volmolen en 'de Molenkamp' is $400 \text{ m} - 78,5 \text{ m} = 321,5 \text{ m}$. Dat wil nog niet zeggen dat de afstand tussen de volmolen en de Molenkamp 321,5 m was. Het is namelijk niet bekend of de genoemde lijnen evenwijdig aan elkaar liepen.

In het zuiden, rechts op de bovenste afbeelding op bladzijde 15 is een bochtige zandweg te zien: de huidige Sterrenkamp. De landmeter heeft hierbij geschreven: 'Angelslooderweg'. Onder deze weg staat geschreven '76,2 van de Marktscheiding'. Hier staat een verwijzing naar de marksteen, die hier in 1832 lag.⁸

De op de kadastrale kaart gevonden locatie van de volmolen komt overeen met de kaart van Hottinger. De volmolen lag nagenoeg in een rechte lijn ten oosten van de laan op het Willingegoed, iets ten zuidoosten van de toenmalige Molenkamp en iets ten zuidwesten van het hunebed D45.

De volmolen in Emmen werd niet met water (uitwendige schepraderen) aangedreven. De volmolen werd door de wind aangedreven, waarbij water in

Linksboven: Op de chromotopische kaart van ca. 1900 is te zien dat het gebied ten oosten van de spoorlijn, aangelegd begin 20ste eeuw, al in cultuur is gebracht. Dat is tussen 1850 en 1880 gebeurd. De molen was toen al, zoals we schreven, afgebroken. Midden: De locatie van de molen hebben we globaal bepaald naar aanleiding van de meetgegevens uit de dienstveldwerkkaart van het begin van de 19de eeuw (bladzijde 7 bovenaan) met behulp van GPS-gegevens. De molen moet dan ca. 20 meter ten oosten van de splitsing Veenkampenweg-Markeweg in het huidige bos hebben gestaan.

Rechtsboven: de plek van de molen anno 2019. (Foto: Ina Meilink)

de directe nabijheid van de volmolen moet zijn geweest. De volmolen van Hilbrands in Emmen werd uitsluitend voor het 'vollen' gebruikt. Er waren in Drenthe namelijk ook korenmolens die als volmolens werden gebruikt. Het 'vollen' was namelijk sterk seizoensgebonden en vond in de voorzomer plaats, wanneer er weinig koren te malen was.

Volmolen ('Voele molen')

Daar vroeger in Drenthe veel schapen werden gehouden voor de bemesting van gronden, werd er toen ook veel wol verkregen. Nadat de wol was gesponnen, vervaardigden de dorpsbandwevers daarvan kledingstoffen. Om deze reden was in Drenthe behoefte aan volmolens.

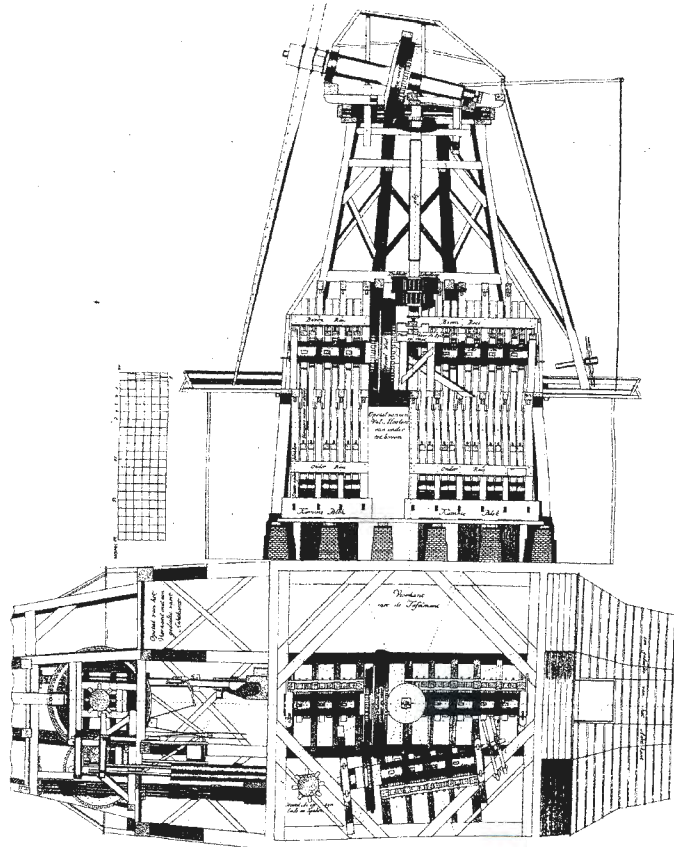
De volmolen werd in 1742, zover bekend, voor het eerst in een belastingregister vermeld. Deze volmolen was in de tweede helft van de 18de eeuw in bezit van Jan Hilbrands, inmiddels zover bekend de vijfde generatie Hilbrands in Emmen.⁹ Door huwelijken en aankopen hadden de Hilbrands

Schematische tekening van een volmolen in de 18de eeuw. Uit: Groot volkomen molenboek, eerste deel, Leendert van Natrus, Amsterdam 1734, plaat XXIV.

Het weefsel werd urenlang gestampt ('gevoeld') in komblokken, met behulp van een aantal stampers, die door de wieken, via bovenwiel, spil, dubbele schijfloep en wentelwiek werden aangedreven. De bedoeling van het stampen was de gewezen stoffen te vervilt en het weefsel te doen krimpen en daardoor het want, de stof, dichter te maken, dus te vullen of te 'vullen'. Dat stampen duurde urenlang, waarbij bijtende toestanden, onder andere urine en ranzige boter, werden toegediend. Daarna werden de stoffen met zeep en water schoongestampt, waarna het goed op rekken werd gedroogd.

Het weefsel werd door deze behandeling sterker en meer warmte-isolerend. Bovendien kregen de stoffen een mooier aanzien.

Na het vullen gingen de stoffen naar de 'blauwverver'¹⁰ om in de verlangde kleuren te worden geverfd. Ten slotte werd het weefsel naar de 'snieder', de kleermaker, gebracht, die de verlangde kledingstukken maakte.

zich in honderd jaar van keuters/ambachtsmannen opgewerkt tot 'eigenerfde' boeren. Jan Hilbrands (1707-1787) was geen kleermaker/wever meer, zoals zijn overgrootvader Johan Hilbrands (1610-1690) nog was, maar landbouwer/molenaar met een boerenbehuizing, een molen, bouwlanden, wei- en hooilanden en 3/4 waardeel in de gemeenschappelijke gronden van de boermarke van Emmen en Westenesch.

De zoon, Jan Hilbrands (1742-1829) en kleinzoon, Roelof Hilbrands (1775-1835) waren ook nog molenaars op de volmolen.

Een zoon van Roelof Hilbrands, Willem Hilbrands (1825-1887), liet de volmolen in 1851 afbreken.

In het kadaster werd bij dienstjaar 1852 het woord 'amotie' vermeld, hetgeen sloop c.q. afbreken betekent. Het erf waar de molen op stond werd enkele jaren later aan de markgenoten van Emmen en Westenesch verkocht en kwam bij de gemeenschappelijke gronden die ten oosten van Emmen uit ruim 245 ha 'heide, zand en veen' bestonden.

Met de sloop van de volmolen in het midden van de 19de eeuw kwam er een einde aan het ruim honderd-jarig gebruik van een volmolen in het dorp Emmen.

Hilbrands

Het geslacht Hilbrands woonde vanaf de 17de tot in de 19de eeuw in een behuizing, dat stond op kadastraal perceel C983 (1832). Dit perceel is anno 2019 gelegen aan de westzijde van de Hoofdstraat tussen de Weerdingerstraat en de Derksstraat.

In het midden van de 19de eeuw liet Willem Hilbrands (1825-1887) niet alleen de molen afbreken, maar verkocht hij ook boerenplaats (C783), eerst aan de markegenoten van Emmen en Westenesch, waarna vervolgens Jan Horring uit Westenesch eigenaar van het perceel werd. Willem Hilbrands vestigde zich met zijn gezin in Roswinkel.

Willems broer, Jan Hilbrands (1822-1888), liet rond 1850 een huis bouwen op perceel C968 (zie bladzijde 15, rechtsonder), dat tot die tijd in gebruik was geweest als weiland. Rond 1890 kocht Wietse van Veenen (vervener, bakker, caféhouder) dit perceel en liet op deze grond een nieuw pand zetten. Omstreeks 1930 verkocht hij een strook grond aan de zuidzijde van zijn perceel aan de gemeente. Hier werd vervolgens de Min. Kanstraat aangelegd.

Een jas die twee levens lang gedragen wordt ...

In de *Emmer Courant* van 1934 schreef 'v.O.'¹¹ [Johannes E. van Otterloo] het volgende over een jeugdherinnering: *'In deze molen hier altijd 'fosmeul' genoemd, werd het wollen weefsel van eigen fabrikaat, het 'wann'n goed, gevold. Het wannen goed werd hier algemeen gedragen en was onverslijtbaar. We herinneren ons nog, dat wij in onzen jeugd eens bij den ouden wever Diemer te Emmen kwamen. Zijn dikke, ruige blauwe jas viel ons op en nieuwsgierig vroegen we: "Diemer, wat is dat voor een jas?" Het antwoord verbaasde ons zoo, dat we het tot heden letterlijk onthielden. Het luidde: 'Da's 'n wann'n jes. Zo'n jes krigs to dien hiel'lev'n niet, mien jonchie, want daor loop ik al dartig jaor met an en 't is de trouwjjes van mien vaoder.'*

De lezers kunnen zich dus overtuigd houden, dat onze manufacturiers thans niets dan prullengood verkoopen.'

De hier genoemde Egbert Diemer (Borger, 03-06-1823 - Emmen, 31-10-1899) was wever van beroep. Zijn vader, Frederik Hendrik Diemer was in 1819 met Hillechien Mos gehuwd en was in Borger in 1849 overleden. In de tweede helft van de 19de eeuw droeg Egbert Diemer de 'trouwjes' van zijn vader. De jongens, onder wie Johannes E. van Otterloo (geboren in 1885), hebben hem eind 19de eeuw aangesproken.

Diemer woonde in een boerderij, die aan de noordzijde van de huidige kruising van de Hondsrugweg met de Frieslandroute. Zijn naaste burens waren smid Albert Naber en koetsier Albert Kromkamp. In 1875 was weduwnaar Egbert Diemer in Emmen met Jantien Timmermans, weduwe van Harm Venegeerts. In de boerderij van Venegeerts was een weverij gevestigd, waar Egbert Diemer met stiefzoon Geert Venegeerts en diens zwager Harm Boer werkten.¹²

Naar de volmolen

Verschillende generaties van het geslacht Hilbrands zijn vanuit hun boerderij aan de Dorpsstraat, de huidige Hoofdstraat, de weg overgestoken en zijn in oostelijke richting over een zandweg over het perceel C962 (bos) gelopen. Op dit perceel van de markegenoten van Emmen en Westenesch stond 'du haut bois pour le village [village]' (bos voor het dorp). Men liep met 'een krooie' of met paard en wagen over het zandpad in oostelijke richting. Ter hoogte van de Molenkamp zullen zij in zuidoostelijke richting zijn afgebogen en door het veld bij hun molen zijn gekomen. Dit lijkt de meest voor de hand liggende route te zijn geweest. Deze route is op de kaart van Hottinger goed te volgen (zie bladzijde 13). Een andere route zou over de percelen van het Willingegoed gaan en het lijkt twijfelachtig of de familie Willinge dit zou hebben toegestaan.

Locatie van de volmolen

Interessant is de locatie van de volmolen, omdat een volmolen in de directe nabijheid van (stromend) water werd gebouwd. In de inleiding werd al geschreven, dat het gebied waarin de volmolen stond, een lager terrein was, gelegen tussen twee zandruggen. In het decembernummer 2016 van de *Kroniek* is een artikel gewijd aan het Willingegoed, waarin

een hoogtekarte van het gebied is afgedrukt (bladzijde 15) en waarin de verschillende hoogten van het gebied zijn beschreven.¹³ Globaal gezien lagen de beide zandruggen van ruim 25 tot 28 m boven NAP, terwijl het terrein waarop de volmolen stond, ongeveer 20 tot 21 m boven NAP lag.

Van beide heuvelruggen stroomde water naar beneden, hetgeen in de 20ste eeuw nog tot overlast leidde. Bovendien stroomde ook het rioolwater vanuit de Hoofdstraat en aanliggende straten naar dit lager gelegen gebied. Hier kwam pas in 1939 een einde aan, toen bij de Parallelweg een riool werd aangelegd.¹⁴

Op de militaire kaarten van Hottinger (1773-1794) en van Huguenin (1819-1829) (bladzijden 13 en 14) is te zien dat vanuit dit lager gelegen gebied, 'de Veenkampen', een stroompje naar het zuiden liep, dat in het Bargermeer uitmondde. Zouden er meer beekjes richting het Bargermeer hebben gestroomd? Eerder schreven we al, dat vanaf de oostelijke zandrug een greppel naar beneden stroomde naar de plek, waar de volmolen stond. Lag hier soms een poel met voldoende water voor de volmolen?

Tot slot

In het midden van de 19de eeuw kwam er een einde aan het gebruik van de volmolen in Emmen.

Van het **Huus van de Taol** kregen we twee reacties over onze vraag wat de betekenis van 'fos' kan zijn:

H. Slot schreef het volgende: 'Mit umtrekkende bewegings he'k an 't snuien ewest, mar hebbe aans niks evunden as in Bergsma zien woordenboek 1906 (UB RuG): fosmeul (Emmen) - volmolen.

Dan zölf mar an 't etymologiseren.

Fossen wordde deur dag en tied van textiele stof ezegd as die hum niet glad neien lèut; dan wordt het een getont. Aj bepaolde stoffen verkeerd wascht, kunt ze fossen; doet nou mar de strikke van de trouwdag die aj nooit meer ummeknupt, in de mesiene. Die krieg ie mit een striekbolte - niet al te hiete! - nooit weer in 't fetsoen. Dan kuj mit fossen zeggen, det gaoren (en zodoende de stof) haoste wat krimp, temeinsen in menare kröp.

In een fosmeul(e) mèuken ze vilt. Ze lèuten wollen weefsel verviltten: de vezels wordden tut een dichte, egale massa emèuken. Det doet ze nog altied deur een meniere van knieden (of parsen mit walsen), en daor gooit ze ontvettende en bietende stoffen maank. De wollen stof vlög zodoende 'in menare', die fost. Vollen (en walken as het mit haor gebeurt) het zok wark op zien Nederlands; daorumme volmolen. Det, ik binne zo vrij um an te nemen, det fos- in fosmeul(e) op het warkprocedé slat en de warkwoordsstam van fossen is.'

J. Omvlee uit Zuidbarge gaf de volgende uitleg: 'Bij fos denk ik aan een fossie hooi o.i.d. die we in een muizengat in een graanzak stopten. In dit verband is het aannemelijk om aan een volmolen te denken i.v.m het onwelriekende mengsel van urine etc. Dit is ook de mening van mijn vraagbaak **Jannes Tigelaar**. Maar 100 % zekerheid hebben wij ook niet.

De afbraak hiervan was een gevolg van de opkomst van de mechanisatie in de textielnijverheid. Dit maakte dat er minder vraag naar het gebruik van volmolens kwam. Tijdgenoten, zoals Harm Tiesing

(1843-1936) en H.T. Buiskool (1881-1956), schreven dat men in Zuidoost-Drenthe vanaf het midden van de 19de eeuw was aangewezen op de volmolen van Aalden.

Noten

- 1 Kocks, G.H., Woordenboek van de Drentse dialecten, deel A-L, Assen 1996, blz. 280.
- 2 Een smeltwaterdal ontstaat voornamelijk door erosie door van sneeuw of landijs afkomstig smeltwater en werd dus grotendeels onder koude klimaatcondities gevormd.
- 3 Op de oostelijke zandrug, een stuifzandgebied, werden in de 20ste eeuw de Emmer Dennen geplant. Op de westelijke zandrug lag het dorp Emmen en de essen van Emmen, Westenesch en Noordbarge. Beide zandruggen behoorden tot de zuidelijke uitlopers van de Hondsrug.
- 4 Informatie van Anja Verbers van Landschapsbeheer Drenthe.
- 5 Deze kaart is in het bezit van Museum Collectie Brands. Op de twee molens die ten zuidoosten van de kerk staan afgebeeld, komen wij in een volgend artikel terug. Langs de westelijke wegzijde naar het Noordeind, de huidige Noorderstraat, was in de 19de eeuw nog een rosmolen.
- 6 Deze minuutplannen en de OAT's zijn te vinden op www.beeldbank.cultureelerfgoed.nl; in de balk met 'zoek een afbeelding' intoetsen 'minuutplan' en verder scherm volgen.
- 7 Meer over het Willingegoed is te lezen in: Dijkstra,

G.J., Bijzondere locaties in het 'oude' centrum van Emmen, Kroniek, december 2016, jrg. 25 - nummer 61, blz. 11-26).

- 8 Uitleg van de hiergenoemde metingen c.q. afstanden kregen wij van Jan van Rossum uit Assen die vroeger bij het kadaster als landmeter heeft gewerkt en nu als vrijwilliger op het Drents Archief werkt.
- 9 Gegevens van Geert Hovenkamp uit Hilversum.
- 10 In het kadaster van 1832 worden overigens geen blauwververs in Emmen, Westenesch en in Noord- en Zuidbarge vermeld.
- 11 'v. O.' is Johannes Elbertus van Otterloo (1885-1967), zoon van hoofdonderwijzer Rudolf Herman van Otterloo (in Noordbarge) en Elisabeth Johanna Bijster. Hij werkte aanvankelijk bij de Emmer Courant; daarna had hij met zijn vrouw Maria Catharina Dijkstra een manufacturenzaak, eerst in de Wilhelminastraat, later in de Noorderstraat.
- 12 B.J. Mensingh, Toen alles nog anders was, Beilen 2002, blz. 177-190.
- 13 Als noot 4, blz. 14-15.
- 14 Emmer Courant, 18 augustus 1939.

Voor het schrijven van dit artikel is ook gebruik gemaakt van de website www.historisch-emmen van Johan Withaar.

100 jaar geleden

Berichten uit het eerste kwartaal van het jaar 1919 in de *Emmer Courant*. De oorlog is voorbij, maar in het aangrenzende Duitsland is het roerig en daarom worden ook in de dorpen van onze gemeente burgerwachtkorpsen opgericht. Daarover heeft u in de vorige *Kroniek* een heel artikel kunnen lezen. Er wordt veel turf verscheept en in februari kan er volop geschaatst worden.

No. 14.	Zaterdag 15 Februari 1919.	Negen en twintigste Jaargang
EMMER COURANT.		
Nieuws- en Advertentieblad voor den Zuid-Oosthoek van Drenthe.		
Deze courant verschijnt Woensdag en Zaterdag. Abonnementsprijs 1.10 per 3 maanden. Advertenties van 1-5 regels 50 cent, iedere regel meer 19 cent. Advertenties van 1-4 regels 1.00. Bij abonnement aanmerkelijk lagere prijs. Men vraagt om voordelig tarief.	LITOUVER W. TEN KATIE, Emmer. Tel. No. 13	Intending der Advertenties tot Dinsdag- en Vrijdagmorgen 8 uur. Voor een bepaalde plaats wordt niet ingestaan dan alleen bij zeer vroegtijdige intending. Verslagen, ingezonden stukken, dubbel koloms- en grotere advertenties moeten een dag te voren zijn ingezonden.

1 januari 1919

DORDSCHEBRUG. Gisteravond had hier een ernstig ongeluk plaats. Door de tram van half zeven werd overreden een zekere J. W. Etten van Oranjedorp, die naar men vermoedt, door drank beneveld, op de rails had gelegen. Vreeselijk verminkt werd de getroffene gevonden. Hij was terstond een lijk. Door de duisternis was hij niet opgemerkt.

4 januari 1919

NIEUW-WEERDINGE. Gisterenavond pl.m. 10 uur ontstond er brand, terwijl de bewoners afwezig waren, in het modemagazijn van mej. H. Booi, bij het 3e Kruisdiep alhier. Het perceel werd mede bewoond door den heer R. Dokter, die er een kruideniersaffaire in uitoefent. De inboedels van beide genoemden zijn grotendeels verbrand. Alles was verzekerd. Oorzaak onbekend.

11 januari 1919

NIEUW-WEERDINGE. Nadat er veel is gemop-

perd over den modderweg aan den Weerdingerdijk komt hierin thans verbetering, daar door het waterschap 'Weerdinge' een straatweg zal worden gelegd, bijlangs het kanaal. Een ware uitkomst voor velen.

EMMER-COMPASCUUM. De nieuwe ammuniëfabriek is sedert enige dagen in werking. We vernemen dat de resultaten nog niet in alle opzichten reden tot tevredenheid geven. Echter zijn de gebreken van dien aard, dat men met enkele verbeteringen deze hoopt te kunnen verhelpen.

KLAZIENAVEEN. Gisteren werd de hand gelegd op een jeugdigen boosdoener A. de G. te Barger-Oosterveen, die getracht had een kistje sigaren uit 't café van den heer Plaggenborg te bemachtigen. Bij onderzoek door den ijverigen rijksveldwachter Woltjer bleek, dat de knaap zich aan meerdere diefstallen van geld, had schuldig gemaakt, alles te zamen tot een vrij aanzienlijk bedrag. Hedenmiddag is hij door de marechaussee's meegenomen naar de kazerne.

Volgeladen schepen met turf. Het is niet bekend, waar de foto is genomen (zie bericht 22-1-1919). (Coll. Roelof Boelens)

22 januari 1919

EMMEN. Vrijdagavond werd op de bovenzaal van het hotel Wielens een vergadering gehouden van hen, die zich voorlopig voor de te vormen burgerwacht hadden aangegeven. De vergadering werd geleid door den burgemeester. Nadat deze uiteengezet had, wat er tot nog toe in dezen gedaan was, werd gelegenheid gegeven tot definitieve aanmelding. Van de aanwezigen verbonden zich 28 staande de vergadering. Naar wij vernemen zal de burgemeester ook op andere plaatsen in deze gemeente een dergelijke vergadering beleggen. Er is op dit oogenblik groot gebrek aan schepen voor het vervoer van turf, voornamelijk uit de venen te Emmer-Compascuum en te Klazienaveen. Er kunnen wel duizend schepen meer bevracht worden. Er is in Friesland, Gelderland en in Holland groot gebrek aan turf. Door de schippersbeurzen wordt alles gedaan om schepen te verkrijgen. SCHOONEBEEK. De bevolking dezer gemeente bestond op 1 Jan. j.l. uit 1589 m. en 1449 vr., totaal 3038 zielen tegen 3002 op 1 Jan. 1918.

25 januari 1919

EMMEN. Daartoe uitgenodigd kwamen gisteravond in 't hotel Wielens een 14-tal personen bijeen om de oprichting van een badhuis te Emmen te bespreken. De vergadering werd geleid door de heer

T. Kremer, die het initiatief in dezen nam en mededeelde dat men zich reeds in verbinding had gesteld met de Ned. Vereen. Voor Volks- en Schoolbaden te Den Haag, welke gaarne bereid is van advies te dienen. In een lange lijst van namen hadden vele ingezetenen sympathie met het idee betuigd. Ook de burgemeester had van zijne ingenomenheid met het plan doen blijken. Er werd besloten tot oprichting eener voorlopige vereeniging, waartoe de aanwezigen toetraden. Als bestuursleden werden gekozen de h.h. T. Kremer, mr. A.M.J. de Jager, G.E.E. Kuijntjes, dokter Hadders en J. Vegter die te zijner tijd een algemeene vergadering zullen bijeenroepen.

5 februari 1919

KLAZIENAVEEN. Door de stichting 'Woningbouw te Klazienaveen en omgeving' zijn voor den aanbouw harer woningen aangekocht drie terreinen, n.l. een langs den straatweg, ten westen van de Dordschebrug, een op korten afstand aan den zuidkant van het kanaal in de nabijheid dier brug en nog een terrein aan de Smeulveensche wijk. Reeds heeft de stichting goedkeuring op haar plannen gekregen van het college van B en W, zoodat als h.h. Gedeputeerde Staten van Drenthe geen bezwaren maken en de gemeenteraad zich met de begrooting kan vereenigen er vooruitzicht bestaat, dat men zeer spoedig tot aanbesteding der woningen zal kunnen

Op de achtergrond de huizen die gebouwd zijn in 1919 door de stichting 'Woningbouw Klazienaveen' ten westen van de Dordschebrug aan de noordzijde van het kanaal (zie bericht van 5-2-1919). (Coll Roelof Boelens)

overgaan. In het voornemen van het bestuur ligt het om z.m. nog tegen mei, uiterlijk juni, 29 woningen gereed te hebben om verder in het jaar in andere omgeving den bouw voort te zetten.

12 februari 1919

ZWARTEMEER. Woensdagavond om een uur of tien is het huis van Stoet Anne afgebrand. Gelukkig dat de bewoners gewekt werden, anders waren er zeker menschenlevens verloren gegaan. Nu konden allen zich redden of gered worden. Van huisraad, kleeven en vee is echter nagenoeg alles in den brand gebleven. Door dezen brand geraakten ook dakloos de gezinnen van H. Poelman, de wed. Robben, Jan Klomp en Jan Vos.

(Red. Volgens Herman Lübbers in Zwartemeer was Stoet Anne een vrouw, bij wie kooplieden, die met negotie langs de weg gingen, konden overnachten, Zij woonde op het bovenveen. Wie kan meer over haar vertellen?)

EMMER-COMPASCUUM. Ondanks herhaalde waarschuwing van een schippersvrouw, die telkens het hart van angst klopte, als ze het zag, reed het jongetje van den arbeider K. alhier over een plaats waar het ijs absoluut onbetrouwbaar was. Het gevolg was dan ook dat hij in het water terecht kwam. Hij hief een erbarmelijk geschreeuw aan. Doordat het aan handen, die tot redding werden uitgestoken, niet ontbrak, werd hij behouden op het droge gebracht. Zou een flink pak slaag hier niet heilzaam kunnen werken?

NIEUW-WEERDINGE. Begunstigd door het schoone winterweer had hier een ijsfeestje plaats, aangeboden aan de leerlingen van school III. Een commissie had zich gevormd, bestaande uit het onderwijzend personeel en eenige ouders, die door bijeengebrachte gelden in staat werden gesteld een wedstrijd op schaatsen te organiseren voor de hoogste klassen, terwijl de jongeren onthaald werden op versnaperingen en cadeaux. Alles liep prachtig van stapel. Na afloop van de rijderij trokken allen naar school, waar, na de monden verzorgd te hebben, de prijzen werden uitgereikt.

DORDSCHEBRUG. Heden hield de ijsclub 'Klazienaveen' alhier op 't Van Echtenskanaal haar eerste hardrijderij op schaatsen. Was 't eerst de bedoeling geweest een rijderij van mannen en vrouwen uit te schrijven, wegens gebrek aan deel-

nemers ging men er toe over alleen een wedstrijd van mannen te houden. Negen personen namen aan de wedstrijd deel. Begunstigd door prachtig winterweer, al was 't dan ook wat koud, lokte het veel toeschouwers. Na een heeten strijd werd de eerste prijs (f. 15) behaald door H. Vos te Zwartemeer, de 1e premie (f. 7,50) door A. Kuipers te Genemuiden, de 2e premie (f. 5) door H. de Haas te Barger-Oosterveen en de 3e premie (f. 2,50) door Joh. H. de Haas te Barger-Oosterveen. De prijzen werden uitgedeeld in 't café van den heer S. Postma.

22 februari 1919

EMMEN. Gisteravond waren vele ingezetenen uit ons dorp op uitnoodiging van den burgemeester in 't hotel Wielens bijeengekomen teneinde te bespreken de toetreding tot de gewapende of ongewapende burgerwacht. Door den burgemeester werd medegedeeld, wat terzake reeds verricht is hier en in verschillende onderdelen der gemeente. Uitdrukkelijk werd gezegd, dat de burgerwacht niet gebruikt zal worden voor het bewaren van de rust en orde bij werkstakingen, maar uitsluitend bij revolutionaire beweging en dat alleen binnen de gemeente. De statuten werden vervolgens voorgelezen, waarna een 50-tal der aanwezigen toetraden, uitmakende met de reeds vroeger toetgetreden personen totaal 80, en beëdigd werden. Het bestuur werd daarna gekozen (volgens de statuten voor de eerste maal door de burgemeester) en bestaat uit de h.h. : Wolters (commandant), mr. W. C. Boelken, mr. A. M. J. de Jager, J. Engelsman, W. ten Kate, J. Wester en H. Koops. Hedenavond zal een vergadering gehouden worden voor inwoners van de buitendorpen met hetzelfde doel.¹

EMMER-ERFSCHIEDENVEEN. Evenals het vorige jaar schijnt het ook dit voorjaar weer op een werkstaking in de veenderij uit te loopen. Nu de kwestie van het loontarief toch weer Aan de orde komt, blijkt het, dat men het niet eens kan worden. De arbeiders eischen 30 à 40 % loonsverhoging en invoering van de 8-urigen arbeidsdag, welke eischen de verveners niet genegen zijn in te willigen.

1 maart 1919

EMMEN. In de in hotel Boer gehouden openbare vergadering van de gezondheidscommissie werd

het jaarverslag over 1918 behandeld en vastgesteld. Ten opzichte van de volkshuisvesting kon de commissie mededelen, dat reeds meerdere aanvragen om een voorschot uit de gemeentekas voor woningstichting zijn ingekomen en allerwege in de gemeente het streven naar betere woningtoestanden zeer is toegenomen..... In de gemeente zijn de volgende woningstichtingen: 1. De woningbouwvereniging 'Volksbelang' te Nw.-Amsterdam; 2. De stichting 'Emmer Woningbouw'; 3. De stichting tot verbetering der volkshuisvesting 'Emmer-Compascuum en Omstreken'; 4. Stichting 'Nieuw-Weerdinger Woningbouw'; 5. De woningbouwveren. 'Erica'; 6. De bouwstichting 'Klazienaveen en omgeving', welke stichtingen plannen hebben, voor een deel reeds in uitvoering zijnde, te stichten, respectievelijk 26, 28, 30, 10, 14 en 29 woningen. Bovendien werd te Emmen opgericht de Coöp. Bouwvereniging 'Emmen'.

NIEUW-WEERDINGE. Door de stichting Woningbouw alhier zullen na bekomen hoogere goedkeuring een 10-tal woningen (nl. 4 dubbele en 2 enkele) worden gebouwd.

5 maart 1919

NIEUW-WEERDINGE. Vrijdag had een schooljongen de brutaliteit alhier mej. Van Muylwijk, onderwijzeres, een stok voor het rijwiel te gooien, met het gevolg, dat mej. V. M. van de fiets viel en zich zoo erg bezeerde, dat de hulp van dr. Fiet dadelijk werd ingeroepen. Een waarschuwing voor andere schoolknapen om de fietsrijders met rust te laten.

8 maart 1919

NW.-WEERDINGE. Terwijl eenige knapen alhier aan het knikkeren waren, kregen ze eenige woorden, 't geen zoo hoog liep, dat een der knapen met een mes werd gestoken, zoodat de dokter er aan te pas kwam.

12 maart 1919

KLAZIENAVEEN. Donderdag kwamen in het hotel Grimme een twintigtal belangstellenden bijeen om te komen tot de oprichting van een gymnastiekvereniging te Klazienaveen. Er was wel animo. Staande de vergadering trad een 16-tal heren voorlopig tot de 'Gymnastiek- en atletiekvereniging

Aanbesteding.

Burgemeester en Wethouders van Emmen zijn voornemens om op

Dinsdag 18 Maart 1919,

des namiddags twee uur in het openbaar ten gemeentehuize aldaar,

aan te besteden:

Het maken van een Puinweg,

a. van Noord-Barge over Wilhelmsoord naar Nw.-Amsterdam met

b. een zijtak naar Zuid-Barge, ter gezamenlijke lengte van 9439 M.

(Lengte hoofdweg 7886 M.)

(Lengte zijtak 1553 M.)

De inschrijvingen moeten op zegel zijn gesteld en in gesloten enveloppe worden bezorgd in een ten gemeentehuize aanwezige gesloten bus.

Bestekken met bijbehorende 10 teekeningen zijn ter gemeente secretarie van Emmen bij vooruitbetaling verkrijgbaar ad f6.— per stel, (indien toezending per post ad f6.15).

Aanwijzing ter plaatse op Woensdag 12 Maart en op Donderdag 13 Maart, nam. 2½ uur, te beginnen te Noord-Barge.

Inlichtingen zijn desgewenscht te bekomen bij den Gemeente Architect P. NAUTA te Emmen, tusschen 10 en 12 uur v.m.

Emmen, 20 Febr. 1919.

Burgemeester en Wethouders voornemd:

G. KOOTSTRA.

De Secretaris
H. TH. TH. TH.

Emmer Courant,
1 maart 1919

Klazienaveen' toe en gaven 9 dames zich op voor een damesafdeeling. Een gemengd bestuur werd gekozen, die de voorbereiding verder op zich heeft genomen. De heer dr. Ronge werd bereid gevonden als beschermheer van de jonge vereniging op te treden. Als leider der oefeningen heeft de heer Meertens zich voorlopig beschikbaar gesteld. De contributie is vastgesteld op 20 cent per week, terwijl de leden f 1 inleggeld betalen. Donateurs betalen f 2,50 per jaar.

EMMER-COMPASCUUM. Met de verlading van turf gaat het hier de laatste dagen druk. Dagelijks vertrekken een 25-tal schepen het veen.

15 maart 1919

KLAZIENAVEEN. Nog nimmer ging de verlading van turf hier ter plaatse zoo vlug als tegenwoordig.

Ver over de honderd schepen telt men dagelijks in de Verl. Hoogev. Vaart te Klazienaveen. Men deelt ons mede, dat dagelijks van 30 tot 35 schepen worden bevracht, terwijl ook nog verschillende schepen van andere plaatsen ter lading naar hier worden gezonden. De vorige week werden op het districtskantoor der R.K.D. afd. Turf I alhier, voor 's middags vier uur 79 turfshipppers van de benodigde documenten voorzien.

22 maart 1919

NW.-AMSTERDAM. De politie arresteerde Dinsdag een gesignaleerde in zijn woning op den Denakker. Diens vrouw vergezelde onder een vloed van woorden hen tot aan de vaart, waar zij, zeker om haar man te bevrijden, in 't water sprong. De politie liet zich niet van de wijs brengen en bracht den man in 't cachot, terwijl een hunner zich te water begaf om de vrouw, die reeds zinkende was, op te vissen.

NW.-WEERDINGE. Op een gisteravond gehouden vergadering tusschen verveners en arbeiders is men nog niet veel opgeschoten. Geen der beide partijen wil toegeven. De werkzaamheden gaan inmiddels hun gang, behalve het turfgraven.

E.-ERFSCHIEDENVEEN. Thans hebben de verveners het besluit genomen om het werk stop te zetten en eerst de loonovereenkomst met de werklieden tot stand te brengen. Eenige werkzaamheden, onder andere schepen, werken in oude natte

Eén van de oudste foto's van de 'Gymnastiek- en atletiekvereniging Klazienaveen'. Opgericht maart 1919. Gymnasten van het eerste uur zijn vanaf links, achterste rij: W. van Veen, M. Springer, R. Kreuze, F. Paulusma en B. de Bruijn. Tweede rij: Meester Meertens, M. de Vries, I. Blauw, F. Lanting, K. Kroeze, M. Mazenier, G. de Groot, E. Abercrombi, B. Betten en G. de Vries. Knielend: A. Dillerop, K. de Vries en R. Hoving. Zittend: J. Dick, C. Jansen, P. van Veen, F. Mazenier en J. de Bruyn. Liggend: H. Koster en G. van Veen. (zie bericht 12 -3-1919) (Coll. Jans Jagt)

turf en baggeren, gaan door, doch of het werk door de arbeiders verricht zal worden, is nog niet bekend. Door verschillende werkgevers is vandaag al gedaan werk gegeven aan hunne arbeiders en morgen wordt het algemeen, tenminste voor die verveners die bij den bond zijn aangesloten. Zoo is de staking thans een feit ofschoon deze al eenigen tijd bedreigd heeft.

KLAZIENAVEEN-NOORD. De militair-kommiezen Meijnen en Gozen alhier hebben gepasseerden nacht eenige smokkelaars aangehouden, die 8500 stukjes chocolade bij zich hadden. Het vervoerde werd in beslag genomen. Jammer, dat de luitjes den dans ontsprongen, in weerwil van de op hen geloste schoten.

29 maart 1919

EMMEN. Gisteravond vergaderde de Emmer burgerwacht (voor het dorp Emmen en de omliggende zanddorpen) in het hotel Wielens. Na voorlezing van de concept-statuten werden deze met enige aanvulling vastgesteld en zal daarop ten spoedigste de kon. Goedkeuring worden gevraagd.

Daarna had de sectie-indeeling plaats. (Voor Emmen 2, voor de buitendorpen elk 1 sectie). Als sectie-commandanten werden gekozen de h.h. J. Wierenga en J. Nijemanting te Emmen, H. Meinders te Westenesch en H. Bouwers te Zuidbargo. Voor de overige dorpen zal later een benoeming plaats hebben. Hierna volgde indeeling bij het gewapende en ongewapende deel. Het aantal leden bedraagt nu 150 en is nog steeds stijgende. Aanmelding kan geschieden bij den commandant, den heer W. H. Wolters, en bij de bestuursleden.

NW.-WEERDINGE. Met de verscheping van turf en bagger is het hier thans druk. Een grote massa schepen is komen opdagen.

-De verschillen tussen de verveners en arbeiders zijn nog niet opgelost. Hoewel het anders tijd wordt, want de losse werkzaamheden zijn groten-deels verricht en zodoende moeten verscheidene arbeiders werk zoeken. Hedenavond zal er weer worden vergaderd.

E.-ERFSCHEIDENVEEN. Op de vergadering van winkeliers in café Vos alhier is besloten tot invoering van een zwarte lijst. Voordat de wanbetalers daarop vermeld worden, zullen zij eerst per briefkaart aan hunne verplichtingen herinnerd worden om nog te betalen. Verder is besloten tot coöp. aankoop van sigaren, roomboter, enz.

Noot

1 Bij de bijeenkomst voor de buitendorpen gehouden in hotel Boer gaven zich 34 leden op en werd het bestuur uitgebreid voor de buitendorpen met de h.h. J. Haasken te Noordbargo, J. Hadders te Zuidbargo, E. Horring te Westenesch en H. T. Buiskool te Weerdinge. Voor de heer mr. W. C. Boelken, die had bedankt, werd de heer J. J. van Huet benoemd.

door Sis Hoek-Beugeling

De aantekeningen van Israël Jakobs

(31-10-1940 - 16-08-1942)

Israël Jakobs(*Emmen 26-10-1915 - †Auschwitz tussen 24 augustus en 1 oktober 1942) schreef vanaf 31 oktober 1940 tot 16 augustus 1942 enkele malen per week in een schrift 'gebeurtenissen' op. Het is geen 'dagboek' schrijft hij zelf, maar wel het noteren van 'verschillende belangrijke dagelijkse voorvallen'. In het voorjaar zal naar aanleiding van zijn aantekeningen een boek verschijnen.

Na voltooiing van zijn boek *Hun namen worden niet vergeten* over de joodse gemeenschap in Emmen in 2014, besloot Marcel Bulte de aantekeningen van Israël Jakobs nader te onderzoeken. Zijn streven was uit te zoeken wie achter de vele genoemde voor- en achternamen konden schuilen

en na te gaan of er meer uit te lezen viel dan summier beschrijvingen van alledaagse dingen. Dat werd een proces van vele maanden. Vanwege zijn slechte gezondheid kon hij zijn onderzoek niet afronden en gaf hij het concept van zijn werkzaamheden in handen van Gerben Dijkstra. In

Deze foto van een zestal personeelsleden van de botter- annex zuivelfabriek in Westenesch is op 17 juni 1941 gemaakt. Staande, vanaf links: Jan Koopman, Derk Zuidema en Jacob Huisman. Zittend, vanaf links: Israël Jakobs, Roelof Derks en Jan ten Brink.

overleg met Marcel Bulte werd besloten op diverse punten nader onderzoek te doen. In verband met zijn slechte gezondheid werd in overleg met hem besloten om de voorpresentatie van de uitgave van het 'dagboek' in kleine kring tussen Kerst en Oud en Nieuw in 2017 plaats te doen vinden. Wet- houder Robert Kleine ontving een concept van de teksten en de annotaties met de toezegging dat werd gewerkt aan de volledige uitgave. Marcel Bulte overleed in maart 2018.

Wie was Israël Jakobs

Israël (roepnaam Ies) Jakobs groeide op in Emmen, samen met zijn vijf jaar jongere zusje Rebekka (roepnaam Bep). Hij volgde niet de voetsporen van zijn vader en voorouders, die de kost verdienden in de handel en middenstand. Hij werd in 1933 ambtenaar bij de gemeente Emmen. In november 1940 werd hij, net als alle joodse ambtenaren in overheidsdienst, ontslagen. Waarom is onduidelijk, maar zijn schriften met 'aantekeningen' beginnen op 31 oktober 1940, dus enkele weken voor zijn ontslag. Hij was op dat moment nog steeds ongetrouwd en woonde bij zijn ouders aan de Zonneweg. Zijn vader had in 1936 zijn zaak/annex woonhuis verkocht. Zijn zus Bep had het ouderlijk huis toen al verlaten. Uit zijn 'dagboek' wordt niet

duidelijk in hoeverre hij, voor hij begon met zijn aantekeningen, zich bezig hield met zijn jood-zijn, en/of belangstelling voor het Zionisme. De aantekeningen, die eindigen op 16 augustus 1942 (als hij moet vertrekken voor te werkstelling in werkkamp Linde), lezend, blijkt zijn steeds meer toenemende belangstelling voor zijn joodse identiteit en het Zionisme. Dat was waarschijnlijk ook de reden dat hij het voor elkaar kreeg dat hij als volontair bij de melkfabriek in Westenesch aan de slag kon. Hij wilde een ambacht leren. Veel Palestinapioniers, van oorsprong 'handelaars', leerden in die dagen het 'boerenvak' door bij landbouwers stage te lopen. Verder volgde hij een cursus Hebreeuws ter voorbereiding op een toekomstige emigratie. Zijn 'intieme' contacten met de joodse gemeenschap in Emmen beperken zich tot enkele families van wie bekend is dat zij 'vrome' Joden waren en misschien ook net als hij, belangstelling hadden voor het Zionisme. Daarbij had hij veelvuldig contact met familieleden van moeders kant in Winschoten (de Cohens) van wie bekend is dat zij veel belangstelling voor het Zionisme hadden. Het is niet helemaal duidelijk in hoeverre zijn familieleden in Emmen van de Jakobskant (zijn vaders familie) zijn idealen deelden.

In zijn aantekeningen geeft hij niet of nauwelijks zijn mening of gevoelens weer. Niet over mensen en nauwelijks over de anti-Joodse maatregelen van de bezetters. Soms zou je enig cynisme uit een tekst kunnen halen, maar daar blijft het dan ook bij. De aantekeningen van Israel Jakobs doorlezend zonder enige kennis van zaken, zeggen de lezer eigenlijk weinig. Marcel Bulte en Gerben Dijkstra zijn er in hun toelichtende stukjes toch in geslaagd een beeld neer te zetten van de man die Israël Jakobs moet zijn geweest. Helaas hebben de onderzoekers niemand meer kunnen vinden die hem of zijn familie heeft gekend, zodat het aan de lezer moet worden overgelaten op grond van de gevonden feiten, zich een beeld te schetsen van de schrijver van dit joodse 'oorlogsdagboek'.

De pasfoto van Rebekka Jakobs op haar Spaans persoonsbewijs afgegeven in 1944/1945 door het Nederlandse consulaat in Madrid. Hiermee reisde zij in het voorjaar van 1945 naar Palestina.

Palestina-pionier

De zus van Israël Jakobs stond tot en met eind 2017 vermeld, evenals haar echtgenoot en familieleden, als omgekomen in een van de vernietigingskampen. Gerben Dijkstra ontdekte echter dat zij, als een van de 70 Palestinapioniers uit Nederland, nog tijdens de oorlog 'het beloofde land' bereikte. Een verhaal dat verkort in de inleiding bij het 'dagboek' wordt beschreven, maar eigenlijk een aparte publicatie verdient. Zij woonde tot haar overlijden in een kibboets en kreeg drie kinderen. Dijkstra is het gelukt een mailwisseling met een van haar zonen tot stand te brengen.

Filmsterren

Op zaterdag 10 mei 1941 schrijft Israël Jakobs cynisch: 'Kennis gemaakt met Mary Francis'. Sinds begin januari 1941 was het voor joden verboden om bioscopen te bezoeken. Ten huize van het gezin Jakobs bevond zich een album met 'filmplaatjes'. Hij heeft deze dag vermoedelijk een 'plaatje' van filmster Mary Francis Gifford bemachtigd, dat hij in het album met 'filmsterren' heeft geplakt. Tussen 11 mei en 18 mei 1942 probeert Israël dit album te verkopen. Adam Gorter en schoolarts Gerrit Groeneveld lijken er belangstelling voor te hebben. Gorter wil niet meer dan f. 30,-- bieden. Het is niet uit te sluiten dat het album eigendom was van Rebekka Jakobs en dat Israël Jakobs het verkocht vanwege financiële problemen van haar of van haar ouders.

Mary Francis Gifford

Adam Gorter (1892-1946) vestigde zich in 1939 vanuit Denemarken in Emmen (Hotel Postma). Van 1 november 1939 tot zijn overlijden woonde hij op het adres Noorderstraat 6. Van Gerrit Groeneveld is bekend dat hij schoolarts en later bedrijfsarts was. Aanvankelijk woonde hij ook in hotel Postma, maar vanaf 1 april 1941 op het huisadres Weerdingerstraat 13. Wie kan meer vertellen over Adam Gorter en Gerrit Groeneveld? Graag contact opnemen met S. Hoek-Beugeling: tj.hoek@wxs.nl.

Het boek

Eind april/mei 2019 zal het boek *De aantekeningen van Israël Jakobs (31-10-1940 - 16-08-1942)* worden gepresenteerd. In het boek wordt 'het dagboek', de aantekeningen die Israël Jakobs in de oorlogsjaren 1940-1942 heeft bijgehouden, gepubliceerd. Het bijzondere hiervan is dat naast een afbeelding van de bladzijde uit zijn dagboek de transcriptie van zijn soms moeilijk leesbaar handschrift wordt gegeven met in veel gevallen een toelichting op zijn aantekeningen (gebeurtenissen of personen). In zijn aantekeningen worden 299 personen 666 keer genoemd. Hiervan hadden 107 personen het joodse geloof. De 'vertalers' van het dagboek, Marcel Bulte (†) en Gerben Dijkstra, zijn erin geslaagd over veel van deze personen aanvullende informatie te vinden. In het boek is een namenindex met data opgenomen, waardoor personen goed zijn terug te vinden in de aantekeningen van Israël Jakobs. Daarnaast is er een inleidend hoofdstuk over het leven van Israël Jakobs, zijn familie en de beschreven gebeurtenissen in de periode 31 oktober 1940 tot 16 augustus 1942. Het boek wordt afgesloten met een genealogie van de families Jakobs en Cohen, de voorouders van Israël Jakobs.

Wie per email op de hoogte wil worden gehouden van de verschijningsdatum, de prijs van het boek etc. kan een mail sturen naar gjdijkstra@uitgeverijdrenthe.nl.

'Een goed adres'

Onderduikadressen voor joden in Zuidoost-Drenthe

Tijdens de oorlogsjaren maakte hoofdcommies T. Sprenger, chef van de afdeling Bevolking van de gemeente Emmen, voor de Duitse bezetter een lijst met daarop de namen van 200 Emmer joden.¹ Deze lijst is gebruikt bij het op transport stellen van joodse Emmenaren naar de werkkampen en het Durchgangslager Westerbork. Niet alle joodse Emmenaren lieten zich op transport stellen. Uit verschillende publicaties zijn de namen van 45 van hen bekend die onderdoken. Daarnaast hebben nog eens 22 joodse Nederlanders uit andere gemeenten in de voormalige gemeente Emmen een onderduikadres gevonden. De meesten van hen (zeventien) waren joodse kinderen.

Van de 45 ondergedoken joden werd een aantal opgepakt. Slechts één van hen, Heiman Bollegraaf, werd begin 1944 op het woonschip van Cornelis Blok gearresteerd. Er zou verraad in het spel zijn geweest. Hij werd op 14 april 1945 in Dachau vermoord. Enkele andere joodse onderduikers werden na 13 september 1944 opgepakt, toen er geen transporten uit Durchgangslager Westerbork meer vertrokken, waardoor zij in leven bleven. Eén andere jood, Abraham Kats, overleed omstreeks 1 december 1943 aan een natuurlijke dood. Van de joodse Emmenaren die onderdoken, ontkwamen 43 aan een gewisse dood in een Duits concentratiekamp. Het aantal van 43 is acht meer dan de 35 die Bulte in zijn boek *Hun namen worden niet vergeten* (blz. 98) aan de hand van de lijst 'Staat van de teruggekeerde Joden in de gemeente EMMEN'. Het verschil kan worden verklaard uit het feit dat een aantal ondergedoken joodse onderduikers zich na de oorlog niet in de gemeente Emmen liet inschrijven of dit op dat moment nog niet had gedaan.

Onderduikadressen

In de afgelopen jaren zijn er verschillende publicaties verschenen, waaruit is op te maken wie de joodse onderduikers hebben geholpen.² De 67 joodse onderduikers zaten op 55 verschillende adressen. Vijf adressen bevonden zich in

een aangrenzende gemeente: Exloo, Noord-Sleen, Sleen, Schoonebeek en Valthe (onderduikershol). Van zeven onderduikadressen is niets bekend.

Noten

- 1 NIOD, *Archief van de Höhere SS und Polizeiführer*, nr. 281b.
- 2 Bulte, Marcel, Hun namen worden niet vergeten, Beilen 2014; Dien, Ab van / Withaar, Johan, De Opgejaagden, Beilen 2012; Groenhuis, G. Emmen in bezettingstijd, Emmen 1990, blz. 135-169; Gutman, Israel e.a., Rechtvaardigen onder de volkeren, Amsterdam 2005; Lübbers, Herman & Herman jr., Zwartemeer Grensdorp in de Tweede Wereldoorlog, Zwartemeer 2018, blz. 116-119; Mensingh, B.J., Toen alles nog anders was, Beilen 2002, blz. 109-154; Oord, Niek van der, Het mankeert ons aan een goed adres, Kampen 2000, blz. 139-143.

Het ligt in onze bedoeling in het april/mei-nummer 2020 van de Kroniek een artikel meer over de onderduikadressen in Zuidoost-Drenthe te vertellen. Wie kan meer over onderstaande families vertellen? Wie heeft nog foto's van de families met hun joodse onderduikers? Graag contact opnemen met Piet Naber (0591-633942 - p.a.naber@home.nl), Sis Hoek-Beugeling (0591-659968 - tj.hoek@wxs.nl) of Gerben Dijkstra (0593-541848 - gjd50@ziggo.nl).

<i>Onderduikadres</i>	<i>Onderduikers:</i>	
1 Aarssen, fam, Nieuw-A'dam, postkantoor	Kats, Reina	
2 Bliede, Nieuw-Dordrecht (slager)	Zilverberg, Suze	
3 Blok, Cornelis - Oranjekanaal, schip	Bollegraaf, Heiman	
4 Bollegraaf, Nathan, Noordb'str. eigen woning	Bollegraaf, Nathan	
5 Bos, Egbert, EC, Hoofdkanaal OZ 11	Kropveld, Jacob; Kropveld, Leo; Dien, Ab van	
6 Brijan, Limietweg 111, Barger-Compascuum	Dien, Ab van	
7 Brink, Willem, Kapelstraat	Meiboom, Salomon	
8 Buigel, Emmer-Compascuum	Grobfeld, Selig	
9 Deekers, bakker, Nieuw-Amsterdam	Henkie', joods jongetje	
10 Dierentuin	Meiboom, Salomon	
11 Ekelenburg, Dirk van, Nieuw-Amsterdam	Lydia	*
12 Emmens, Wilko, Nieuw-Amsterdam	N.N.	*
13 Flier, Leendert, Emmen	N.N.	
14 Fühler, Gerardus, Dordsestraat 154	Kropveld, Selma	
15 Gelder, Nieuw-Dordrecht	Kats, Abraham	
16 Gewald, Angelsloerdijk	Meiboom, Salomon	
17 Ginkel, Geert van, Hoogweg 98	Kropveld, Jonny	
18 Gorter, Klaas, Nw-Amsterdam	Denneboom, Betsie; Denneboom, Carel; Denneboom, Israël; Denneboom-Kosses, Rosie	*
19 Jeursen, Dordsedijk, Klazienaveen	Bollegraaf, Salle	
20 Jonkman, Aldert, bakker, Nieuw-Dordrecht	N.N., joodse vrouw	
21 Kikkert, Hendrik, Prins Hendrikweg 17	Stad, Joël	*
22 Kliphuis, Klaas, Zwartemeer	Polak, Herman; Polak, Kitty; Schrijver, Betty	*
23 Kluiving, ir., Dreschjeslaan, Emmen	Groot, mw	
24 Kolmer, Harm, Zwartemeer	Leeuw (Straubesand), Barto Rika	*
25 Koster synagoge	From, Rosa	
26 Meester, fam., Klazienaveen	Zilverberg, Suze	
27 Meijer, H., Kanaal B, Emmer-Erfscheidenv.	Jacobs, Maurits; Jakobs-Dam, Rosa Elisabeth van	
28 Mennik, L., Noordbarge	Stein, Kurt	*
29 Moorlag, Hendrik Einje, Emmer-Erfs'veen	Stern, Hetty (Assen); Zilverberg, Suze (Dalen)	
30 N.N.	Bollegraaf, Barend	
31 N.N.	Denneboom, Wolf	
32 N.N.	Gottfriedt, Mietje (Mieke)	
33 N.N.	Kats, Rebekka	
34 N.N.	Salomons, Treesjen	
35 N.N., Emmer-Compascuum	Polak, Herman	
36 N.N., Nieuw-A'dam, op woning viel bom	N.N.	
37 N.N., Nieuw-Dordrecht	Fortuin, Aaltje	
38 N.N., Noord-Sleen	Jakobs, Jacob Heiman; Jakobs-Kats, Rebekka	
39 N.N., Schoonebeek	Bollegraaf, Hartog	
40 N.N., Sleen	Jacobson, Philip	
41 N.N.; eerste onderduikadres ?	From, Samuël	
42 N.N.; eerste onderduikadres ?	From-Kropveld, Sara	
43 Niemeijer, Jan, Julianastraat	Meiboom, Bep Carla; Speier, Sitta; From, Abraham; From, Bernhard	*
44 Noorlag, W., Kerkhoflaan 26	Fortuin, Aaltje; Stein, Kurt	*
45 Oldenburger, J., Runde NZ, Emmer-Comp.	Jakobs, Ino (Amsterdam)	
46 Omvlee, J., Zuidbarge	Brink, Hendrina ten; Brink, Jozef ten; Brink, Meijer ten; Brink, Samuel ten	*
47 Onderduikershol Valtherbos	Bachrach, Louis (Loek); Dien, Ab van; From, Abraham; From,	*
(Yad Vashemonderscheiding voor	Bernhard; From, Rosa; From, Samuël; From-Kropveld, Sara; Gudema,	
Niemeijer, Jan en Martha	Mozes; Jacobs, Maurits; Jakobs-Dam, Rosa Elisabeth van;	
Oldenburger, Altjo	Jong-Kropveld, Grietje de; Kropveld, Jacob; Kropveld, Leo;	
Zefat, Albert en Aaltje Zefat-Heres.	Levie, Dina de; Meiboom, Bep Carla; Speier, Sitta;	*
48 Seelman-Nieters, M.A., Barger-Compascuum	Samson, Benny Simon; Samson-Cohen, Resi	
49 Stoker, Gerrit, Emmen	N.N.	
50 Suelman, Derksweg, Klazienaveen	Samson, Benny Simon; Samson-Cohen, Resi	
51 Warringa, Warrink, Wilhelminastraat 66 (67)	Jacobs, Maurits; Jakobs-Dam, Rosa Elisabeth van	
52 Wessels, Jan, Emmer-Compascuum	Grobfeld, Selig	
53 Wieren, Van, boekhandel, Nieuw-Amsterdam	N.N.	
54 Zikken, Valtherweg 30, Exloo	Cohen, Alfred; Cohen, Daniël; Cohen-Grunberg, Marie	*
55 Zuster Wesselink, Nieuw-Dordrecht	Zilverberg, Suze	

* Yad Vashemonderscheiding. De in de tabel genoemde Yad Vashemonderscheidingen zijn ontleend aan:
Gutman, Israel e.a., Rechtvaardigen onder de volkeren. Amsterdam 2005

Foto's omslag:

Op de voorzijde en de bovenste afbeelding op deze bladzijde zijn twee poelen te zien die aan de westzijde van het smeltwaterdal Kampervenen liggen. (Foto's Ina Meilink)

Op plaatsen waar de keileemlaag sterk is aangetast door smeltwatererosie spoelden tal van zwerfstenen bloot. Het is dan ook niet toevallig dat op dergelijke plekken vaak hunebedden liggen, zoals de hunebedden D36 en D37 bij de Kampervenen (linksonder) en hunebed D45 (rechtsonder) ten oosten van het smeltwaterdal, dat in Emmen oorspronkelijk lag ten oosten van de huidige spoorlijn. Deze foto's zijn omstreeks 1920 gemaakt. (Foto's: Collectie Roelof Boelens)

Op de achtergrond een deel van de kaart van Drenthe van 1634 van C. Pijnacker (eerste versie)

